

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ

На правах рукописи

АЙТЕН КАМАЛ ГЫЗЫ РЗАЕВА

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ И КОГНИТИВНЫЕ АСПЕКТЫ
АНГЛОЯЗЫЧНОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

5708.01 – Германские языки

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание учёной степени
доктора философии по филологии

Баку – 2015

Работа выполнена на кафедре общего языкознания Азербайджанского университета языков

Научный
руководитель: доктор наук по филологии, профессор
Азад Яхья оглу Мамедов

Официальные
оппоненты: доктор наук по филологии, профессор
Нигяр Чингиз гызы Велиева
доктор философии по филологии, доцент
Бейляр Исламхан оглу Гаджиев

Ведущая организация: кафедра английской филологии
Бакинского славянского университета

Защита состоится __29/01__ 2016 г. в _____ часов на заседании
Диссертационного совета Д.02.081 по защите диссертаций на
соискание учёной степени доктора наук и доктора философии в
Азербайджанском университете языков.

Адрес: AZ 1014, г. Баку, ул. Рашида Бейбутова, 134.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Азербайджанского
университета языков.

Автореферат разослан _____ 2015 г.

Учёный секретарь Диссертационного совета Д.02.081,
доктор философии по филологии,
доцент
Севда Давуд гызы Вагабова

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Реферируемое диссертационное исследование посвящено исследованию прагматических и когнитивных аспектов англоязычного политического дискурса.

Актуальность темы исследования. В конце XX века в сфере гуманитарных и социальных наук появились многочисленные исследования о дискурсе, его сути, структуре, связи с обществом и индивидуумом, а также его прагматических и когнитивных свойствах.¹ На самом деле вышеупомянутые, а также множество других исследователей, философов, социологов, семиотиков, психологов, лингвистов дискурса сами того не зная выполнили очень важную миссию. Эти исследователи смогли предоставить существенные аспекты, обеспечивающие дальнейшее развитие в каждой из вышеуказанных наук, и таким образом, даже заложили основу новой дисциплины Критического Дискурсивного Анализа.² В то же самое время к концу XX века начала зарождаться новая междисциплинарная гуманитарная область под названием когнитивные науки, где *знание* было привнесено в центр внимания. Следует отметить, что идеи М.Фуко³ о связи между дискурсом и знанием еще в 80-е гг. XX века породили так называемую новую дискурсивно-когнитивную парадигму. Когнитивные перспективы Дискурсивного анализа, прежде всего, подразумевают исследование способов репрезентации *знания*, являющиеся основным объектом когнитивной науки.

Другим важным моментом здесь является жанровая классификация текста-дискурса, которая обуславливает прагматические и когнитивные стратегии. Среди типов и жанров дискурса особо выделяется политический дискурс, где эти стратегии имеют яркие

¹ Foucault M. L'Archéologie du savoir, Paris: Gallimard, coll. Bibliothèque des Sciences humaines, 1969, 294 p.; Barthes R. La linguistique du discours // Sign, Language, Culture. The Hague-Paris, 1970, pp. 580-587; Enkvist N.E. From text to interpretability: a contribution to the discussion of basic terms in text linguistics. Connexity and coherence: analysis of text and discourse Ed. by W.Heydrich. Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 1989, pp. 369-382; Dijk Teun A. van Society and discourse. How social contexts influence text and talk. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, 298 p. и др.

² Fairclough N. Critical discourse analysis. The critical study of language. 2nd edition. London: Longman, 2010, 608 p. и др.

³ Foucault M. L'Archéologie du savoir, Paris: Gallimard, coll. Bibliothèque des Sciences humaines, 1969, p. 141.

формы вербализации посредством различных лингвистических и образных средств.¹

Прагматические и когнитивные аспекты дискурса являются одной из насущных проблем и интересных моментов в изучении дискурса, в данном случае политического, которому мы посвятили нашу диссертацию.

Таким образом, актуальность темы настоящей диссертационной работы диктуется насущной необходимостью выявления этой специфической коммуникации и возрастающим интересом лингвистов к политическому дискурсу как особому социо-когнитивному феномену.

Объектом исследования являются англоязычные политические тексты.

Предметом исследования являются прагматические и когнитивные аспекты политического дискурса.

Целью диссертационного исследования является выявление и исследование особенностей прагматических и когнитивных аспектов англоязычного политического дискурса, взаимосвязей когнитивных структур с основной прагматической установкой данного типа дискурса, а также их реализация в англоязычных политических текстах; описание прагматического специфического статуса политического дискурса в межличностном общении; разработка стратегий и концептуальных основ создания политического дискурса; исследование прагматических и когнитивных процессов, задействованных в формировании политического дискурса.

Исходя из этих целей, возникает необходимость решения следующих *задач исследования*: 1) раскрыть отличительные особенности политической коммуникации, установить ее манипулятивный потенциал; 2) выявить прагматический потенциал политических текстов; 3) анализировать особые языковые средства, которые мы используем как для построения политических текстов, так и определенных дискурсивных стратегий (манипуляции и т.д.); 4) рассмотреть роль метафор и метонимий, как сильных когнитивных инструментов в политическом дискурсе.

¹ Musolff A. Metaphor and political discourse: analogical reasoning in debates about Europe. London: Palgrave Macmillan, 2004, p. 59; Mammadov A., Mammadov M. The role of figurative language in political discourse // From conceptual metaphor theory to cognitive ethnolinguistics. Studies in language, culture and society. Ed. by M.Szawerna, etc. V. 3. Frankfurt-am-Main: Peter Lang, 2014, p. 114.

Материалом исследования послужили политические тексты и речи выступлений американских и британских политических лидеров.

Следующие *методы исследования* использовались в работе: концептуальный анализ, контекстуальный анализ языковых единиц, а также метод критического анализа предложенный исследовательской группой Прагледжаз¹ (Pragglejaz group), используемый для определения и критического анализа метафор² и слов, используемых в метафорическом значении. Согласно этому методу, необходимо выявить связи метафорических выражений в дискурсе с репрезентирующими их концептами и концептуальными метафорами.

Научная новизна исследования состоит в комплексном подходе к анализу прагматических и когнитивных аспектов англоязычного политического дискурса. Рассмотрен прагматический потенциал лингвистических и риторических средств, выявлена взаимосвязь между концептами, которые являются структурами знаний, и их вербализацией. Исследованы проявления целенаправленного влияния на массовое сознание, во взаимосвязи с когнитивными структурами выражения знаний. Кроме того, это одна из первых попыток у нас в республике рассмотреть такой сложный, философский, психологический, лингвистический феномен как политический дискурс, и, следовательно, внести определенный вклад в развитие дискурсивно-когнитивной парадигмы.

Гипотеза исследования. Настоящая работа выполнена на пересечении прагматических и когнитивных изучений дискурса. Прагматическо-когнитивный подход придает глобальную направленность исследованию. Он обеспечивает концептуальность исследования в построении лингвистического знания, дает возможность для слияния модели лингвистической с системой основных законов политической и общественной организации общества. Данный подход дает возможность исследовать языковые феномены в политическом дискурсе на основании процессуальных соображений, изучающих язык, как средство мыслительной деятельности, который порождает знания.

Теоретическая значимость исследования. Достаточно закономерен

¹ Pragglejaz Group. MIP. A method for identifying metaphorically used words in discourse // *Metaphor and Symbol*, 2007, № 21 (1), p. 23.

² Charteris-Black J. *Politicians and rhetoric: the persuasive power of metaphor*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, p. 29.

особый интерес, проявляющийся к различным аспектам политической жизни в обществе современной лингвистической наукой, а также к проблемам языка, относящиеся к языку политики, и ставшие объектом дискуссий политологов и филологов, социолингвистов и социологов, психологов и философов.

Следует отметить, что культурная идентичность и бихевиористическая психология общества создают особые концепты, которые характерны для некоторых народов. Необходимо также подчеркнуть, что пользователи языка имеют схожее критическое мышление вне зависимости от их культурной тождественности, которая приводит к универсальным концептам (время, пространство, любовь, личность, идеология, власть и др.). Отправитель использует различные лингвистические и риторические средства, такие как действительные выражения, имена людей, место и учреждения, метафоры, метонимии и т.д., для того, чтобы представить эти универсальные концепты в политическом дискурсе.

Практическая значимость исследования состоит в том, что материалы диссертации могут быть использованы в процессе преподавания курсов по дискурсивному анализу, прагматике, когнитивной лингвистике, а также стилистике английского языка.

На защиту выносятся следующие положения:

1. Политический дискурс является сложным явлением коммуникации, который включает текст, контекст (социокультурный и ситуативный), а также специфические средства языка, которые отвечают намерениям и задачам этого типа дискурса. Для эффективности политического дискурса, в нем должно быть указание на склонность отправителя к тем или иным политическим взглядам. Следовательно, предназначение политического дискурса в убеждении и стимулировании к действию, что достигается при помощи лингвистических и образных средств.

2. В политическом дискурсе можно проследить когнитивные установки, с чем связан интерес лингвистов к нему, в которых находят свое отражение личность адресанта, его культурная, политическая и социально-бытовая направленность, а также постижение явлений окружающей реальности при помощи концептов.

3. Фактически процесс организации политического дискурса преимущественно сопровождается использованием концептов, отражающих взгляды людей о мире. Ключевыми вопросами здесь являются как вербализовать эти концепты в разных политических

дискурсах, принадлежащих различным культурам и как разрешить конфликт между культурными идентичностями и универсальными ценностями.

4. Существование широкого набора лингвистических и риторических средств формирования политического текста, предоставляют отправителю политического дискурса возможность выбора для того, чтобы вызвать различную реакцию в ее/его получателе. Различные дискурсивные стратегии формальных грамматических и лексических элементов, имена людей, мест, литературных произведений, брендов и т.д. творчески создаются и широко используются отправителем для привлечения большего внимания получателя, с целью инициировать прагматические, когнитивные и даже поэтические эффекты, и выполнить различные коммуникативные функции, такие как, например, убеждение и манипуляция в политическом дискурсе.

Апробация исследования. Диссертационная работа выполнена на кафедре общего языкознания Азербайджанского университета языков. Основные положения диссертационного исследования были представлены в докладах на республиканских и международных конференциях.

Структура диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во *введении* обосновывается выбор и актуальность темы исследования, определяется его объект и предмет, цели и задачи, указываются материал и методы исследования, излагается научная новизна, освещается теоретическая и практическая значимость работы, излагаются основные положения, выносимые на защиту, даются сведения об апробации и структуре диссертации.

Первая глава работы именуется «*История и перспективы исследования в области политического дискурса*» и состоит из трех подглав.

В первой подглаве первой главы под названием «Краткий экскурс в историю тексто-дискурсивной парадигмы» дискурс рассматривается с двух точек зрения: социального и индивидуального, т.е. во главу угла ставится вопрос употребления языка. Именно текст-дискурс является той важной средой, благодаря чему язык

приобретает социальные и индивидуальные свойства.

Несмотря на то, что большинство теорий дискурса ссылаются на одни и те же взгляды, необходимо отметить, что и здесь существуют расхождения во мнениях. В этом смысле 80-е годы прошлого века симптоматичны. Например, в это время была сформирована школа Эссекса,¹ ссылающаяся на социальную и социолингвистическую суть в духе структурализма. В рамках данной школы в центр внимания ставится связь с дискурсом таких чрезвычайно важных социологических и политологических факторов как гегемония, идентичность, социальный обмен относящиеся к социальным категориям.

В этот период стала также проявляться другая тенденция в исследованиях дискурса. Во введении книги опубликованной в 1985 г. под редакцией Т. ван Дейка «Дискурс и коммуникация: новый подход к изучению дискурса и коммуникации в СМИ», он привлекает медиа дискурс к исследованию и подходит к дискурсу с совершенно новой точки зрения социо-когнитивных процессов.² Автор постепенно направляет внимание от текстов, являющимися его традиционным полем исследования, к когнитивным моделям и схемам (schemata), на которые опираются процессы формирования и восприятия текста и называются суперструктурами.³ Согласно Т. ван Дейку, эти модели и схемы заполняют пустоту между текстом и обществом, и дискурсивными и социальными структурами. Речь идет о личном и социальном соотношении понимания (когниции) между этими структурами. По Т. ван Дейку суть дискурса устанавливается именно такими отношениями как власть и идеология между участниками дискурса. Он уделяет особое внимание процессу претворения в жизнь этих отношений посредством регулярных практик.

Таким образом, функция и роль языка и текста в отношениях между участниками дискурса остается вне внимания, и, наоборот, стабильность структур, формирующих отношения власти и идеологии в дискурсе, берется как основной фактор.

Интересен и тот факт, что один из основоположников

¹ Laclau E., Mouffe Ch. Hegemony and socialist strategy: toward a radical democratic politics. 2nd Edition. London: Verso, 2001, p. 25.

² Dijk Teun A. van Introduction: discourse analysis in (mass) communication research // Discourse and communication: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication. Berlin: de Gruyter, 1985, p. 12.

³ Там же, p. 15.

Критического Дискурсивного Анализа Н.Фэйклоу критиковал Т. ван Дейка за то, что он уделил слишком большое внимание социальным отношениям между участниками дискурса, и, в противоположность этому, меньше внимания языку и тексту.¹ Наряду с принятием теории дискурса М.Фуко Н.Фэйклоу, который при анализе дискурса принимает язык как социальную семиотику, считает важным учитывать идеи М.А.К.Халлидея, связанные с функциональной лингвистикой. На самом деле оценивать подход Т. ван Дейка к дискурсу таким образом не совсем справедливо, так как в отличие от исследований М.Фуко и других исследователей, связанных с дискурсом, именно благодаря данному подходу текст при Критическом Анализе Дискурса в систематическом порядке подвергается анализу с точки зрения количества и качества.²

Следует также подчеркнуть, что в последние десятилетия различия в подходе к дискурсу и его анализу вошли в совершенно новое измерение и на сегодняшний день вступили в новый этап, называемый дискурсивно-когнитивной парадигмой. Итак, в формировании дискурса внимание направлено не только исключительно на решающую роль социальной, а также коммуникативной ситуации. Речь идет о дилемме, возникающей в результате двух различных подходов – социального и социально-когнитивного в рамках исследований по Критическому Анализу Дискурса. Некоторые исследователи отдают предпочтение исключительно социальному,³ другие же социо-когнитивному⁴ подходу. Необходимо отметить, что социо-когнитивный подход не полностью отрицает социальный. Здесь речь идет о том, что является приоритетом при формировании дискурса общество либо индивиду.

¹ Fairclough N. *Critical Discourse Analysis. The critical study of language.* 2nd edition. London: Longman, 2010, p. 75.

² Dijk Teun A. van *Critical Discourse Analysis / A Handbook of Discourse Analysis.* Oxford: Blackwell, 2001, p. 352; Dijk Teun A. van *Discourse analyzes of news / A Handbook of qualitative methodologies for Mass Media research.* Edited by K. Brulin Jensen V. 5. London: Longman, 1999, p. 32.

³ Chouliaraki L, Fairclough N. *Discourse in late modernity: rethinking critical discourse.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999, p. 11; Teubert W. *Meaning, society and discourse.* Cambridge University Press, 2010, p. 15.

⁴ Dijk Teun A. van *Society and discourse. How social contexts influence text and talk.* Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 19; Hart C. *Critical discourse analysis and cognitive science: new perspectives on immigration discourse.* Basingstoke: Palgrave, 2010, p. 34.

Вторая подглава первой главы названа «Политический дискурс в контексте типологической характеристики дискурса». При исследовании дискурса интерес представляет классификация типов (жанров) и разновидностей дискурса. Согласно Н.Фэклоу жанр или тип текста может быть characterized как «социально утверждённый способ использования текста в связи со специфическим типом социальной активности».¹

Жанры определяются соответствующим типом дискурсивной деятельности человека, и фактически определяют этот тип. Учитывая многообразие и неоднородность типов дискурса, возникает потребность их рассмотрения в настоящей диссертации на примере в первую очередь, политического дискурса, который является многогранным и специфичным видом коммуникации, который происходит в конкретной политической ситуации, в конкретное время и с определённой целью.² Данное определение политического дискурса наиболее близко к нашему пониманию этого сложного феномена.

Третья подглава первой главы называется «Соотношения прагматической и когнитивной установки в политическом дискурсе». Политический дискурс по объёму среди жанров делится на малые (слоган, лозунг), средние (статья в газете, публичная речь на митинге или в парламенте и др.) и крупные (доклад (политический), труд по политической публицистике и др.).³ Принадлежность к тому или иному жанру в значительной степени предопределяет выбор языковых средств, который обусловлен также целями политического дискурса, конкретными интенциями говорящего, ситуацией общения, характером реципиента.

Отправитель политического текста использует определенные лингвистические и риторические средства для построения когезии и когеренции для того, чтобы в конечном итоге сконструировать из вереницы языка текст. С другой стороны, лингвистические средства, создающие когезию и когеренцию, становятся сильными когнитивными инструментами, которые помогают получателю

¹ Fairclough N. *Critical Discourse Analysis. The critical study of language.* London: Longman, 1995, p. 27.

² Dijk T. A. van. *News as discourse.* New Jersey: Lawrence Erlbaum. Associates. Publ., 1988. V. 8, p. 57.

³ Чудинов А.П. *Политическая лингвистика: Учебное пособие.* М.: Наука, Флинта, 2006, с. 77.

политического дискурса делать умозаключения и интерпретировать соответствующий текст, и таким образом, они привносят определенные когнитивные модификации в политический дискурс.

Вторая глава под названием «*Лингвистическая репрезентация концептов в политическом дискурсе*» состоит из трех подглав.

Первая подглава второй главы «Проблема концептов в политическом дискурсе» посвящена изучению концептов.

В последнее время в современной лингвистике большой интерес появился к исследованию взаимосвязи между употреблением средств языка и внеязыковыми (экстралингвистическими) факторами, которые формируют когнитивный контекст дискурса, как результат развития дискурсивно-когнитивной парадигмы. Несмотря на то, что главные темы, разрабатываемые в пределах когнитивной лингвистики, были посвящены в основном фреймовому анализу лексики, согласно Е.С.Кубряковой, соображения о дискурсе как о когнитивном феномене сложились под воздействием когнитивной лингвистики, которая связана с трансформацией знаний и построением новых знаний, о надобности исследования социального и лингвокультурологического контекста употребления языка, и вместе с тем, учета личных качеств участников дискурса.¹

Дискурсивно-когнитивный анализ концептов позволяет говорить о том, что при номинации явления окружающего мира претерпевают категоризацию, они подводятся под общедоступные нормы интерпретации и подвергаются оценке. Таким образом, представляется назначение адаптации, с помощью которой происходящие модификации приспособляются посредством языка в общественной жизни к уже присутствующим национальным и культурным стереотипам в сознании людей в обществе.

Целью такого анализа является изучение процесса принятия, хранения и обработки информации при непосредственном участии языка, накопления и употребления, организации структур знания, а также ментальных процессов, которые происходят при познании действительности сознанием, осмыслении и восприятии.

Таким образом, исключительно когнитивное явление рассматривается в дискурсе как решающее. Социо-когнитивный

¹ Кубрякова Е.С. Когнитивная лингвистика и проблемы композиционной семантики в сфере словообразования // Известия АН. Серия литературы и языка, 2002, Т. 61, № 1, с. 13.

подход к дискурсу обосновывается не только на социальный контекст, а также на навыки и фоновое знание участников дискурса, и исходящие из этого их когнитивные способности.¹ Когнитивные способности участников дискурса обуславливающие его формирование можно классифицировать следующим образом:

- отправитель текста использует определенные лингвистические и риторические средства, являющиеся необходимыми для понимания, инференции и интерпретации в дискурсе;

- получатель текста использует новое знание в процессе формирования дискурса.²

Вторая подглава второй главы называется «Формальные текстовые коннекторы как концептуализаторы». В политическом тексте обычно исследуя средства когезии формирующие текст, внимание обращается на союзы, местоимения, артикли, наречия, междометия и другие грамматические элементы,³ лексические повторы, относящиеся к средствам лексической когезии, синонимы, слова, входящие в одно и то же семантическое поле,⁴ а также на повтор порядка слов, эллипсис (нулевой повтор), нарушение порядка слов (инверсия) и другим синтаксическим средствам.⁵ Рассмотрим это на примерах:

And we've been getting ready for this storm for days. We've got response teams and supplies in place. America will be there to help folks recover no matter what this storm brings, because when disaster strikes we're not Democrats or Republicans first, we are Americans first. (Applause.) We are one family. We're one family and we help our neighbors in need. (B.Obama's speech at Iowa State University, Ames,

¹ Dijk T.A. van Discourse and context. A Socio-cognitive approach. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p. 6.

² Mammadov A., Mammadov M. The role of figurative language in political discourse // From conceptual metaphor theory to cognitive ethnolinguistics. Studies in language, culture and society. Ed. by M.Szawerna, etc. V. 3. Frankfurt-am-Main: Peter Lang, 2014, p. 114.

³ Ehlich R. Deictic expressions and the connexity of text. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1983, p. 115; Rudolph E. The role of conjunctions and particles for text connexity. Text and discourse connectedness / Proceedings of the Conference on Connexity and coherence. ВРНА: Philadelphia, 1989, p. 176; Кирвалидзе Г.В. Дейктические средства в системе современного английского языка и их роль в организации текста. Автореф. дис. ...док. филол. наук. М., 1991, с. 20 и др.

⁴ Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981, с. 18.

⁵ Givon T. Syntax: a functional-typological introduction. V. 1, V. 2, Amsterdam: Benjamins, 1991, p. 87 и др.

Iowa, August 28, 2012)

В данном примере мы наблюдаем использование сразу нескольких эксплицитных средств, а именно повтор личного местоимения *we*, указательного местоимения *this* с соответствующим существительным *storm*, т.е. грамматических элементов, а также повтора предложения *We are one family*, т.е. синтаксического параллелизма. Имплицитным же в данном примере является готовность и решимость Б.Обамы к решению данной проблемы, его умение убеждать свой народ в своих способностях, а также в умении сплотить нацию в единое целое. Именно такое ассоциативное объединение эксплицитных и имплицитных средств выражения помогает процессу построения и понимания политического дискурса. Рассмотрим еще один пример:

The country is too centralized. Parliament is too weak. And the Government is too top-down, too secretive and too unwilling to give up power. (David Cameron Constitutional Renewal Bill response, <http://www.conservatives.com>)

В данном примере мы видим эксплицитное употребление лексического повтора с употреблением наречия *too*, с использованием которого имплицитно выражено нежелание правительства отказываться от власти, несмотря на свою несостоятельность, что, по мнению Д.Кэмерона, становится доказательством эгоистических побуждений людей, стоящих у власти. Обратимся к другому примеру:

Why we are Conservatives?

I joined this party because I love my country. I love our character. I love our people, our history, our role in the world. This is the only party that understands and is proud of what we've been and who we are.

I joined this party because I believe in freedom. We are the only party believing that if you give people freedom and responsibility, they will grow stronger and society will grow stronger.

I joined this party because I believe in aspiration. This party, the Conservative Party, is the only party that wants everybody to be a somebody, a doer not a done-for.

That's the spirit we have to recapture. I want people to feel good about being a Conservative again. (David Cameron's Speech at 2005 Conservative Conference in Blackpool, 04/10/2005 www.totalpolitics.com)

В данном примере в качестве эксплицитных средств использован риторический вопрос «*Why we are Conservatives?*», повтор личного местоимения *I*, а также синтаксический параллелизм – неоднократное употребление идентичного высказывания *I joined this party because*, а

также повтор *I love...* и *I believe...*, что приводит к более эмоциональной речи и имплицитно усиливает воздействие на аудиторию и впечатления, производимые на адресата. Далее рассмотрим примеры с использованием *эллипсиса*:

"The success of our economy has always depended not just on the size of our gross domestic product, but on the reach of our prosperity; on the ability to extend opportunity to every willing heart -- not out of charity, but because it is the surest route to our common good". (B.Obama's Inaugural Address, 20th January 2009, www.whitehouse.gov)

В данном высказывании мы видим использование *эллипсиса* в качестве эксплицитного средства. В то же самое время, концентрируясь на экономике, Б.Обама имплицитно выражает свою философскую позицию по отношению способов распределения национального богатства. Здесь Б.Обама негативно вычерчивает свою экономическую теорию и идеологию с присущим ей недостатком, ссылаясь на свободный рынок. Рассмотрим еще один пример:

"The time has come to reaffirm our enduring spirit; to choose our better history; to carry forward that precious gift, (that noble idea, passed on from generation to generation)". (B.Obama's Presidential Inauguration Speech, January 20, 2009)

В данном примере также использован *эллипсис* как эксплицитное средство языка. Имплицитно же Б.Обама хочет заверить и убедить народ в своей решимости и состоятельности в разрешении проблем страны, в улучшении положения страны и народа, при этом подчеркивая единство с народом, используя и повторяя местоимение *our*. В следующих примерах рассмотрим использование *инверсии*:

We measure progress by the success of our people. By the jobs they can find and the quality of life those jobs offer. By the prospects of a small business owner who dreams of turning a good idea into a thriving enterprise. By the opportunities for a better life that we pass on to our children. (Remarks by the President B.Obama in State of the Union Address, January 25, 2011, United States Capitol, Washington, D.C. www.whitehouse.gov)

Здесь инверсия перемещает информативный центр высказывания, т.е. интенсифицирует определенные элементы информации при этом, сохраняя их семантический баланс и содержательность, и делает ее более экспрессивной и эмоциональной.

Такого рода параллельные синтаксические конструкции в основном используются в косвенных императивах и делают высказывание более ритмичным, что в свою очередь делает речь более

понятной, доступной и интерпретируемой. Инверсия же, использованная здесь, усиливает коммуникативную напряженность.

Таким образом, при восприятии текста эксплицитные и имплицитные знания понимаются, превращаясь в зрительные, слуховые и семантические образы. В этом случае важно то, что мысль, развивающаяся из текста, является материальной и идеальной.

Третья подглава второй главы названа «Импlications и пути их вербализации в политическом дискурсе». Так как люди находятся в постоянном общении друг с другом, во всех сферах, где имеет место коммуникация, можно столкнуться с явлением манипуляции, в том числе и в сфере политической жизни. Политика считается одним из главных компонентов функционирования общества сегодня, призванная гарантировать стабильность общественных процессов, упорядочивая взаимные отношения людей в обществе. Характерными особенностями, отличающие политическую коммуникацию, является ее общественность, односторонность (от говорящего к слушающему), непостоянный и разнородный характер аудитории.

В политическом дискурсе, с одной стороны, изучаются текстовые явления, а с другой стороны, имплицитные элементы выступают в значении лексических единиц. Импlication охватывает полное содержание текста, а иногда и содержание отдельных частей, эпизодов и абзацев. Импlication может формировать дополнительную мысль. Текстовая импlication расположена «в семантической глубине» текста и играет необходимую роль для аналитического мышления.

Получателю политического текста предлагаются языковые механизмы, дающие возможность включить информацию в уже существующую структуру знаний. Это включение осуществляется как на локальном уровне - в терминах итогов, как результатов (другими словами, сопоставлением с информацией в предыдущем контексте или в фоновом знании), так и на глобальном уровне – в терминах построения схематической структуры информации всего политического дискурса. Рассмотрим следующие примеры:

In more recent decades, we have played our part in tearing down the Iron Curtain and championing the entry into the EU of those countries that lost so many years to Communism. And contained in this history is the crucial point about Britain, our national character, our attitude to Europe. (David Cameron's EU speech, 23 January 2013)

Как видно, высказывания, связанные с содержанием небольших единиц текста, играют роль подтекстового смысла. Высказанный

подтекстовый смысл проявляется в двух формах. Во-первых, он связан с конкретно-контекстуальной мыслью *Iron Curtain*, во-вторых, с содержанием высказывания *those countries that lost so many years to Communism*.

Вторая форма импликации относится к языковому содержанию. Этот фактор позволяет высказать дополнительную мысль, играющую основную роль в процессе общения. Рассмотрим это в примере:

America, I never said this journey would be easy, and I won't promise that now. Yes, our path is harder - but it leads to a better place. Yes our road is longer - but we travel it together. We don't turn back. We leave no one behind. We pull each other up. We draw strength from our victories, and we learn from our mistakes, but we keep our eyes fixed on that distant horizon, knowing that Providence is with us, and that we are surely blessed to be citizens of the greatest nation on Earth. (President Barack Obama accepted his party's nomination in the speech at the Democratic National Convention on September 6, 2012 by Chicago Tribune)

Здесь импликация в первом компоненте этого текста *this journey*, с одной стороны, образует состав текста, а с другой стороны, определяет особые языковые факторы *our path, our road, that distant horizon*, т. е. способствует актуализации высказывания.

Таким образом, смысл текста актуализируется в процессе установления связей с фоновыми знаниями получателя текста, т. е. во взаимосвязи эксплицитной информации с информацией, имплицитной получателем.

В зависимости от объема фонового знания получателя, его опыта, навыков использования языковых средств и других факторов смысл текста воспринимается отдельными индивидуумами по-разному. Однако вводимая отправителем коммуникативная информация обязательно создаст в сознании получателя психическое отображение запрограммированной текстом внеязыковой ситуации. Вместе с тем, импликация определенной части информации порождает проблему понимания смысла текста, что связано с различным объемом фоновых знаний, учитывая разнородность получателей политического текста.

Третья глава именуется «*Критический анализ когнитивной структуры политического дискурса*» и состоит из двух подглав.

Первая подглава третьей главы называется «*Роль риторики в когнитивной структуре политического дискурса*».

XXI век, в котором устная речь становится особо значимым, при нынешних обстоятельствах самоопределения личности считается

гуманитарным. Здесь важную роль играет духовность, культура, подтверждающие ценность и достоинство личности человека. Политическая риторика имеет давние истоки. В настоящее время огромна потребность на риторические идеи в политическом дискурсе. Это предопределяется тем, что политика и политическая деятельность, как правило, имели особое значение и играли важную роль в жизни людей в обществе. Вместе с тем, главную роль в установлении имиджа государства играет умение и способы, используемые политическими лидерами презентовать данную страну. При помощи своих выступлений политики могут обратиться как к гражданам своей страны, так и к международному сообществу.

Предмет изучения политической риторики – красноречие в области политики учит правильному подбору доводов, расположению риторической речи и правильному подбору языковых средств необходимых для выражения этих доводов. Политической риторике в аргументации следует основываться на релевантные общие точки соприкосновения, заимствованных из политических и других типов текстов.¹

Таким образом, политический дискурс является ключевым понятием в политической риторике, с главной мишенью – политическая власть, неотделимой частью которого является аргументация, поскольку для привлечения аудитории на свою сторону необходимо четко уметь обосновывать свою точку зрения, уверить их в своей правоте. Решительная речь стимулирует, меняет или укрепляет существующее мнение, побуждает адресата к действию. В нынешнее время вышперечисленные качества в особенности важны для политических деятелей, так как положение и успех на политической арене зависит от их мастерства убеждать оппонентов и избирателей.

Что касается использования риторики в когнитивной структуре политического дискурса, следует отметить, что проведя лингвокогнитивное исследование политического дискурса, проясняются проявление структуры знаний индивидуума о мире в лингвистических структурах, а также политические взгляды, свойственные человеку, общественной группе или общественности в целом. С помощью когнитивного анализа, возможно, модифицировать

¹ Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: Дис. ...док. филол. наук. Волгоград, 2000, с. 114.

взгляды людей о внешнем мире, их антипатии/симпатии, ценностные понятия, а также оценивать политическую ситуацию, поскольку внутренний мир и внутренние модели лидера являются частью политической ситуации и ее объективной картины.

Когнитивный подход к концептуальной метафоре является новым критерием в среде взаимодействия между результатом человеческих действий и объективной реальностью. Когнитивная деятельность политического деятеля не отражает это несходство как в зеркале, но она склоняется ближе к нему. Это новый когнитивный критерий.

Метафорический подход – это попытка подхода реальности к сценарию знания, т.е. каждая метафора становится ближе к природе мира, опережая предыдущую метафору.

В политическом дискурсе метафора и метафорические выражения осмысливаются как средство постижения действительности. Метафоры и метонимии имеют большое значение при принятии политических решений, поскольку они способствуют созданию альтернатив, из которых впоследствии делается выбор. Как правило, лингвоидеологическое исследование политического дискурса осуществляется на данных личностного дискурса, вследствие чего совершенно очевидно, что в дискурсе политического деятеля можно выявить воздействие разных идеологий.

Метафоры и метонимии являются одними из вербальных проявлений концептов в политическом дискурсе. Эти традиционные риторические средства побуждают определенные когнитивные операции в политическом дискурсе, который является типом дискурса с наиболее частым употреблением метафорических и метонимических манифестаций концептов.¹

Являясь сильным когнитивным средством, метафоры и метонимии помогают получателю понять политический дискурс, и таким образом выполняют определенные когнитивные модификации в дискурсе, так как они являются облегчающими инструментами, и символизм ассоциирован с концептуальной метафорой, иначе метафорическое значение противостояло бы лингвистическому тексту.²

¹ Musolff A. *Metaphor and political discourse: analogical reasoning in debates about Europe*. London: Palgrave Macmillan, 2004, p. 75; Ahrens K. *Analysing conceptual metaphors in political language // Politics, gender and conceptual metaphors*. Ed. by K. Ahrens. London: Palgrave Macmillan, 2009, p. 5.

² Мəммədov A.Ү., Мəммədov M.M. *Diskurs təhlilinin koqnitiv perspektivləri*. Bakı: Çaşıoğlu, 2010, s. 49.

Цель использования метафор и метонимий в политическом дискурсе связана с попыткой политического деятеля объяснить проблему. Анализ политического дискурса показывает, что эти риторические средства имеют двойную функцию – играют роль посредника в объяснении проблемы и выступают как инструмент понимания. В большинстве случаев метафорический подход к проблеме может быть обоснован нехваткой фактов, и таким образом, ее использование становится необходимостью. В этих случаях концептуальная метафора фактически определяет суть политического дискурса.¹

Вторая подглава третьей главы называется «Метафорические и метонимические репрезентации концептов в политическом дискурсе». Политический язык ассоциируется с различными риторическими и метафорическими стратегиями, такими как ирония, эвфемизмы, символизмы, метафоры и метонимии.² Метафорический язык часто напрямую связан с какими-либо определенными факторами, такими как желание политического деятеля получить управленческое и политическое преимущество, и т.д.

Рассмотрим следующий пример, в котором можно наблюдать это:

Tonight, in this election, you, the American people, reminded us that while our road has been hard, while our journey has been long, we have picked ourselves up, we have fought our way back, and we know in our hearts that for the United States of America, the best is yet to come. (The New York Times Transcript of President B.Obama's Election Night Speech, November 7, 2012. The full text of President Obama's victory speech)

В данном примере *journey* является продуктивной метафорой, используемой Б.Обамой как олицетворение политической деятельности. Соответственно Б.Обама рассматривает жизнь в политике как путешествие полное путей, дорог, тропинок. Также

¹ Mammadov A., Mammadov M. Rhetoric parameters of conceptualization across languages and genres / Proceedings of the 5th UK Cognitive Linguistic Conference. Lodon, 2014, p. 53.

² Bosman J. Persuasive effects of political metaphors // *Metaphor and symbol*, 1987, № 2 (2), p. 97; Howe N. Metaphor in contemporary American political discourse // *Metaphor and symbol*, 1988, № 3 (2), p. 88; Linfoot-Ham K. The linguistics of euphemism: a diachronic study of euphemism formation // *Journal of Language and Linguistics*, № 2 (2), 2005, p. 231; Charteris-Black J. Politicians and rhetoric: the persuasive power of metaphor. New York, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005, p. 55; Carver T., Pikalo J. (eds.) *Political language and metaphor. Interpreting and changing the world*. London and New York: Routledge, 2008, p. 96.

очевиден персуазивный эффект, лежащий в основе единства, который Б.Обама создает вместе с аудиторией. Эта пленяющая стратегия близости выражена в его речи как “*you, the American people, we, our journey...*”. Далее он подчеркивает, что выражения *hard road, long journey* ценятся больше всего каждым трудолюбивым американцем. Эти метафоры являются очевидной хвалой людям, чья последующая позитивная эмоциональная реакция предсказуема.

Ключевым моментом политического дискурса является концепт *власть*. По мнению Т. А. ван Дейка:

«*Власть – это специфический тип социальных отношений между группами*».¹

Но мы должны иметь в виду, что политический деятель является тем, кто заявляет о власти в любом политическом дискурсе, который является результатом ее/его поведения. Рассмотрим это на примерах следующих политических текстов:

The good news is that I want to give you a lot more power. The bad news is that there won't be a lot more money. I'm not going to hide that from you - you're smart people and you know the score. But before you get too depressed let me expand on the good news - and that's much more power for local government. (David Cameron. Speech to the LGA conference, <http://www.conservatives.com>)

В данном политическом тексте используя метафору *power*, Д.Кэмерон выражает похвалу народу, что является своеобразной тактикой лестии. Он демонстрирует свое уважение к уровню умственных способностей и проницательности аудитории, который, как следует из его слов, достаточно высок для того, чтобы не позволить ему скрыть от них какую-либо информацию *I'm not going to hide that from you*. Заявление о нежелании скрывать информацию, в свою очередь, создает своеобразный эффект откровенности, переводя жарную ситуацию на уровень доверительной беседы.

Будучи когнитивным орудием, метафора и метонимия являются имиджем креативного мышления, и заполняют пустоту в логической когниции для понимания политического текста, так как он предназначен для аудитории.

Существуют и другие метафорические выражения, которые репрезентируются концептами. Следующие примеры

¹ Dijk Teun A. van Ideology. An Interdisciplinary approach. London: Sage Publications, 1998, p. 162.

свидетельствуют этому:

In more recent decades, we have played our part in tearing down the Iron Curtain and championing the entry into the EU of those countries that lost so many years to Communism. And contained in this history is the crucial point about Britain, our national character, our attitude to Europe. (David Cameron's EU speech in full, 23 January 2013)

В данном политическом тексте отправитель – премьер-министр Великобритании Д.Кэмерон, открыто ссылается на исторические параллели со времен холодной войны, однако используя другую известную метафору *Iron Curtain*, отражающую основное идеологическое разделение тех времен.

Основным свойством, отличающим метафору, метонимию и другие риторические средства от лингвистических средств является их способность репрезентировать и универсальные, и культурные концепты.

Другой важной проблемой является решение противоречия между культурной независимостью и глобальными ценностями в процессе репрезентации универсальных концептов в политическом дискурсе. Умение понимать чужие культуры, умение видеть чужое, делать ценности иной культуры достоянием своей тождественности, превращать их в свою социокультурную действительность, осмысление своего дискурса, вновь высказать по-другому «свое» и есть межкультурное умение субъекта. Важность изучений межкультурной коммуникации заключается в распространении, охватывании и увеличении общения культур и людей в нашем мире.

Как видно, использование этих образных средств и их субъективная оценка и интерпретация бесконечно в политическом дискурсе.

В заключении представлены основные выводы и обобщения, вытекающие из содержания диссертации. Таким образом, в настоящем диссертационном исследовании всесторонне проанализирован англоязычный политический дискурс, а также его прагматические и когнитивные аспекты. Проанализировав политический дискурс, дав описание его важнейших свойств и особенностей как одного из типов институционального дискурса, указав на значимость исследования данной сферы современного языкознания, а также критическое рассмотрение научной литературы, и анализ фактического материала способствовали заключению следующих выводов:

1. Различение дискурсов институционального и персонального дает возможность определить различительные и присущие свойства и

критерии коммуникаций социокультурного характера, видов индивидуумов, акта коммуникации и методов формирования текста, что предоставляет языковедам новые возможности и предпосылки исследования личности в языке. Следовательно, большое внимание лингвистов к политическому дискурсу, безусловно, продуктивно и дает возможность лучше разяснить теорию дискурса, и более того, исследовать и понять вербальную коммуникацию.

2. Политический дискурс является: 1) сложным коммуникативным феноменом; 2) целенаправленным социальным явлением; 3) отображающей средой субъективной психологии участников дискурса; 4) когнитивным процессом, так как связан с трансформацией знаний и формированием новых знаний.

3. Как институциональный тип дискурса, политический дискурс представляет собой отличную и широкую платформу для объяснения общих аспектов человеческого когнитивного механизма, и создает связи между концептами и их лингвистическими репрезентациями различных уровней и различной природы, которые являются структурами знаний. Дискурс, в целом, и политический дискурс, в частности, формирует связи между универсальными и культурными (локальными) концептами. Один и тот же универсальный концепт и инференция его лингвистических репрезентаций, его понимание и изложение может быть разным в политических дискурсах относящихся к одной и разным культурам (мультикультурный дискурс). В связи с этим, мы считаем данные концепты самыми главными источниками коммуникативного динамизма в политическом дискурсе. Причиной этих различий считаем то, что отношения между языком и культурой очень специфичны в каждом факте языка.

4. Такие образные средства как метафоры и метонимии играют центральную роль в дискурсе. Это особенно заметно в политическом дискурсе, который является наиболее убеждающим (по сравнению с другими типами дискурса) и риторическим по своей природе. Метафоры и метонимии помогают создать структуру политической категоризации и аргументации. К тому же они представляют такие структуры знаний как идеология, власть, социальные дифференциации и т.д., и таким образом, концептуализируют политический дискурс. Данное обстоятельство в практике политического дискурса, которое направлено на социализацию личности, всецело обосновано и закономерно.

Основные положения диссертации отражены в следующих публикациях:

1. Metonyms in the American and British Political Discourse / International Scientific Conference “Meaning in Translation: Illusion of Precision”. Book of Abstracts. Riga: RTU Institute of Applied Linguistics, 2012, pp. 94-95
2. Упражнения на настольную книгу по международным отношениям: Учебное пособие. Баку: Индиго, 2012, 134 с.
3. Имплицитные значения в политическом дискурсе // *Elmi xəbərlər*. Bakı: ADU, 2013, № 3, s. 140-144
4. Манипуляции в политическом дискурсе / *Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XVIII Respublika Elmi Konfransının materialları*. Bakı: ADU, 2013, II, s. 252-254
5. Проблема концептов в политическом дискурсе // *Dil və ədəbiyyat*. Bakı: ADU, 2014, № 2, s. 36-49
6. Дискурс и текст: проблема дефиниции // *Filologiya məsələləri*. Bakı: AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, 2014, № 5, s. 277-281
7. Эксплицитные и имплицитные связи в политическом дискурсе // *Sivilizasiya*. Bakı: Bakı Avrasiya Universiteti, 2014, № 6, s. 92-102
8. Вопросы интерпретации и интенции в дискурсе // *Вестник. Серия «Лингвистика»* М: МГОУ, 2014, № 5, с. 167-172
9. Names as the representations of knowledge in political discourse / *Political Linguistics III. Book of Abstracts*. Warsaw: University of Warsaw (in cooperation with University of Nottingham), 2014, p. 57
10. Метафорические и метонимические репрезентации концептов в политическом дискурсе / *Ümummillî lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 91-ci ildönümünə həsr olunmuş “Gənc Tədqiqatçıların II Beynəlxalq Elmi Konfransı”*. Bakı: Qafqaz Universiteti, 2014, s. 355-356
11. Риторические репрезентации *знания* в политическом дискурсе / *Дискурс как социальная деятельность: приоритеты и перспективы: Материалы Второй международной научной конференции. Часть I*. М.: ФГБОУ ВПО МГЛУ, 2014, с. 169-170
12. Роль риторики в политическом дискурсе / “XXI əsr mədəni paradqması multimedəni aspektdə” *Respublika elmi-praktiki konfransının materialları*. Bakı: ADU, 2014, s. 186-187
13. Дейксис как содержательная единица текста в политическом дискурсе // *Таğıев Охuları. Elmi məqalələr məcmuəsi*. Bakı: BSU, 2014, № 1, s. 71-75

14. Роль прагматической установки в политическом дискурсе // Dil və ədəbiyyat. Bakı: BDU, 2014, № 3 (91), s. 42-45
15. Когнитивный подход к метафорам в политическом дискурсе / Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 92-ci ildönümünə həsr olunmuş “Gənc Tədqiqatçıların III Beynəlxalq Elmi Konfransı”. Bakı: Qafqaz Universiteti, 2015, s. 1099-1101
16. Эвфемизмы в политическом дискурсе / Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XIX Respublika Elmi Konfransının materialları. Bakı: ADİU, 2015, s. 85-86
17. Значение междисциплинарных наук в изучении политического дискурса / “Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri“ mövzusunda Respublika elmi-praktiki konfrans. Bakı: ADU, 2015, s. 293-296
18. Лингвокогнитивное исследование политического дискурса // Elmi xəbərlər. Bakı: ADU, 2015, № 3, s. 92-97
19. Когнитивный подход в политическом дискурсе // Tədqiqələr. Bakı: AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, 2015, № 1, s. 7-16
20. Межкультурное общение и политический дискурс / “Dil və mədəniyyət” Respublika elmi-praktiki konfrans. Bakı: ADU, 2015, s. 12-14
21. Средства выражения прагматической установки в политическом дискурсе // Dil və ədəbiyyat. Bakı: ADU, 2015, № 5, s. 128-133.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

AYTƏN KAMAL QIZI RZAYEVA

İNGİLİSDİLLİ SİYASİ DİSKURSUN PRAQMATİK
VƏ KOQNİTİV ASPEKTLƏRİ

5708.01 – German dilləri

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı –2015

İş Azərbaycan Dillər Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Azad Yəhya oğlu Məmmədov

Rəsmi opponentlər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Nigar Çingiz qızı Vəliyeva

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bəylər İslamxan oğlu Hacıyev

Aparıcı təşkilat: Bakı Slavyan Universitetinin
İngilis filologiyası kafedrası

Müdafiə ___29/01___ 2016-cı il saat____da Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.081 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küç., 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat _____ 2015-ci ildə göndərilmişdir.

D.02.081 Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

Sevda Davud qızı Vahabova

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Təqdim olunan dissertasiya işi ingilisdilli siyasi diskursun praqmatik və koqnitiv aspektlərinin tədqiqinə həsr olunub.

Mövzunun aktuallığı. XX əsrin sonlarında humanitar və sosial elmlər sahəsində diskurs və onun məğzi, strukturu, cəmiyyət və individuum arasında olan əlaqəsi haqqında, həmçinin onun praqmatik və koqnitiv xüsusiyyətləri ilə bağlı çoxsaylı tədqiqatlar meydana çıxmışdır.¹ Əslində bir çox diskurs tədqiqatçıları, filosoflar, sosioloqlar, semiotiklər, psixoloqlar, dilşünaslar özləri də bilmədən çox vacib missiya yerinə yetiriblər. Beləliklə, bu tədqiqatçılar diskurs araşdırmaları sahəsində yuxarıda göstərilən elmlərin hər birinin inkişafını təmin edən mühüm aspektlər təqdim edə biliblər və bununla hətta yeni Kritik diskursiv analiz² fənninin əsasını qoyublar. Eyni zamanda XX əsrin sonlarında koqnitiv elmlər adlı yeni fənlərərsə humanitar sahə yaranmağa başlamışdı. Burada *bilik* diqqət mərkəzinə gətirilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, M.Fukonun diskurs və *bilik* arasında əlaqənin mövcudluğu haqqındakı ideyaları³ hələ XX əsrin 80-ci illərində yeni diskursiv-koqnitiv paradigmanın yaranmasına səbəb oldu. Diskursiv analizin koqnitiv perspektivləri, ilk növbədə, koqnitiv elmin əsas obyektə olan *biliyin* representasiya üsullarının tədqiqini nəzərdə tutur.

Burada digər mühüm məqam praqmatik və koqnitiv strategiyalara səbəb olan mətn-diskursun janr təsnifatıdır. Diskursun növləri (janrları) arasında bu strategiyaların müxtəlif linqvistik və ritorik vasitələrlə verbalizasiya formalarına malik olan siyasi diskurs xüsusilə seçilir.⁴

Diskursun praqmatik və koqnitiv aspektləri diskurs araşdırmalarında,

¹ Foucault M. L'Archéologie du savoir, Paris: Gallimard, coll. Bibliothèque des Sciences humaines, 1969, 294 p.; Barthes R. La linguistique du discours // Sign, Language, Culture. The Hague-Paris, 1970, pp. 580-587; Enkvist N.E. From text to interpretability: a contribution to the discussion of basic terms in text linguistics. Connexity and coherence: analysis of text and discourse Ed. by W.Heydrich. Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 1989, pp. 369-382; Dijk Teun A. van Society and discourse. How social contexts influence text and talk. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, 298 p. və s.

² Fairclough N. Critical discourse analysis. The critical study of language. 2nd edition. London: Longman, 2010, 608 p. və s.

³ Foucault M. L'Archéologie du savoir, Paris: Gallimard, coll. Bibliothèque des Sciences humaines, 1969, p. 141.

⁴ Musolff A. Metaphor and political discourse: analogical reasoning in debates about Europe. London: Palgrave Macmillan, 2004, p. 59; Mammadov A., Mammadov M. The role of figurative language in political discourse // From conceptual metaphor theory to cognitive ethnolinguistics. Studies in language, culture and society. Ed. by M.Szawerna, etc. V. 3. Frankfurt-am-Main: Peter Lang, 2014, p. 114.

xüsusilə dissertasiya işini həsr etdiyimiz siyasi diskursun tədqiqində ən zəruri problem və ən maraqlı məqamlardan biridir.

Beləliklə, dissertasiya işinin aktuallığı bu spesifik kommunikasiyanın meydana çıxarılmasının zəruriliyi və dilçilərin siyasi diskursa xüsusi sosial-koqnitiv fenomen kimi artan marağı ilə əlaqədardır.

Tədqiqat işinin obyektı. Tədqiqat işinin obyektı ingilisdilli siyasi mətnlərdir.

Tədqiqat işinin predmeti. Tədqiqat işinin predmeti siyasi diskursun praqmatik və koqnitiv aspektləridir.

Tədqiqatın məqsədi. Tədqiqatın məqsədi ingilisdilli siyasi diskursun praqmatik və koqnitiv aspektlərinin, bu diskurs növünün koqnitiv strukturlarının əsas praqmatik niyyəti ilə qarşılıqlı əlaqəsinin aşkara çıxarılması və tədqiqi, həmçinin onların siyasi mətdə realizasiyasıdır; şəxsi ünsiyyətdə siyasi diskursun spesifik praqmatik statusunun təsviri; siyasi diskursun yaradılması strategiyasının və konseptual əsaslarının təkmilləşdirilməsi; siyasi diskursun formalaşmasında iştirak edən praqmatik və koqnitiv proseslərin tədqiqidir.

Tədqiqatın vəzifələri. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur: 1) siyasi mətnlərin praqmatik potensialının aşkar və müəyyən edilməsi; 2) siyasi mətnlərin, eləcə də müəyyən diskursiv strategiyaların (manipulyasiya və s.) yaranmasında istifadə olunan xüsusi dil vasitələrinin analiz edilməsi; 3) siyasi kommunikasiyanın fərqləndirici xüsusiyyətlərinin aşkara çıxarılması, manipulyativ potensialının müəyyən edilməsi; 4) siyasi diskursda güclü koqnitiv alət olan metafora və metonimiyaların rolunun araşdırılması.

Tədqiqatın materialı. Tədqiqat işinin materialı kimi amerika və Britaniya siyasi liderlərinin çıxışlarının mətnlərindən istifadə edilmişdir.

Tədqiqat işinin metodları. Dissertasiya işində aşağıdakı metodlardan istifadə olunmuşdur: konseptual analiz, dil vahidlərinin kontekstual analizi, həmçinin Praqlecaz tədqiqat qrupu¹ (Pragglejaz group) tərəfindən təklif olunmuş metaforaların və metaforik mənada işlənən sözlərin müəyyənləşdirilməsi və kritik analizi metodu.² Bu metodun tətbiqində əsas məqsəd diskursda metaforik ifadələrin onları representasiya edən

¹ Pragglejaz Group. "MIP. A method for identifying metaphorically used words in discourse". *Metaphor and Symbol*, № 21, (1), 2007, p. 23.

² Charteris-Black J. *Politicians and rhetoric: the persuasive power of metaphor*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, p. 29.

konseptlər və konseptual metaforalar arasındakı əlaqələrini meydana çıxartmaqdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiyanın elmi yeniliyi ingilisdilli siyasi diskursun praqmatik və koqnitiv aspektlərinin analizinə kompleks şəkildə yanaşılmasıdır. Linqvistik və ritorik vasitələrin praqmatik potensialı arsaşdırılıb, *bilik* strukturları və onların verbalizasiyası olan konseptlər arasındakı qarşılıqlı əlaqələr aşkara çıxarılmışdır. Bilik ifadə edən koqnitiv strukturlarla qarşılıqlı əlaqədə kütləvi şüura məqsədyönlü təsirin təzahürü tədqiq olunmuşdur. Bundan əlavə, dissertasiya işi mürəkkəb, fəlsəfi, psixoloji, linqvistik fenomen olan siyasi diskursun arsaşdırılması sahəsində ölkəmizdə ilk təşəbbüsdür və bununla diskursiv-koqnitiv paradigmanın inkişafına öz töhfəmizi vermək təşəbbüsüdür.

Tədqiqatın fərziyyəsi. Tədqiqat işi diskursun praqmatik və koqnitiv tədqiqinin kəşiməsində yerinə yetirilmişdir. Diskursa praqmatik-koqnitiv yanaşma tədqiqata qlobqal istiqamət verir və linqvistik biliyin qurulmasında tədqiqatın konseptuallığını təmin edir, həmçinin linqvistik modelin cəmiyyətin siyasi və ictimai quruluşunun əsas qanunlarının sistemi ilə qovuşmasını təmin edir. Bu yanaşma siyasi diskursda dil fenomenlərini prosesual düşüncə əsasında bilik yaradan əqli fəaliyyət kimi tədqiq etməyə imkan verir.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. Müasir dilçilik elminin siyasi həyatın müxtəlif aspektlərinə, eləcə də siyasətin dilinə və politoloqların, dilçilərin, sosiolinqvistlərin, sosioloqların, psixoloqların və filosofların dil problemlərinə aid olan xüsusi marağı kifayət qədər labüddür.

Qeyd etmək lazımdır ki, mədəni eynilik və cəmiyyətin biheviarist psixologiyası müəyyən xalqlar üçün xarakterik olan xüsusi konseptlər yaradır. Dil daşıyıcıları universal konseptlərə (zaman, məkan, məhəbbət, şəxsiyyət, ideologiya, güc (hakimiyyət) və s.) gətirib çıxaran və mədəni eyniliyindən asılı olmayaraq oxşar kritik təfəkkürə malikdirlər. Mətni göndərən siyasi diskursda bu universal konseptləri təqdim etmək üçün deytik ifadələr, insan adları, yer və müəssisə, metafora və metonimiyalar və s. kimi müxtəlif linqvistik və ritorik vasitələrdən istifadə edir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, dissertasiya işinin materiallarından diskursiv analiz, praqmatikanın, koqnitiv linqvistikanın, eləcə də ingilis dilinin üslubiyyatının tədrisində istifadə oluna bilər.

Müdafiəyə çıxarılan müddəalar. Dissertasiya işində müdafiəyə çıxarılan nəzəri müddəalar aşağıdakılardır:

1. Siyasi diskurs mətn, kontekst (sosiomədəni və situativ), həmçinin bu

diskurs növünün niyyət və məqsədlərinə cavab verən dilin spesifik vasitələrini əhatə edən mürəkkəb kommunikasiya fenomenidir. Siyasi diskursun effektiv olması üçün onda göndərən şəxsin bu və ya digər siyasi baxışlara meyilli olması göstərilməlidir. Beləliklə, siyasi diskursun vəzifəsi lingvistik və ritorik vasitələrin köməyi ilə inandırmaq və stimullaşdırmaqdan ibarətdir.

2. Siyasi diskursda dilçilərin marağına səbəb olan və mətni göndərən şəxsiyyətinin əksini, onun mədəni, siyasi və sosial-məişət meylini əks etdirən koqnitiv niyyətlər, həmçinin konseptlərin köməyi ilə real aləmdə hadisələrin dərk edilməsini görmək olar.

3. Faktiki olaraq siyasi diskursun təşkili prosesi əsasən insanların dünya haqqında fikirlərini əks etdirən konseptlərin istifadəsilə müşayiət olunur. Burada əsas məsələ müxtəlif mədəniyyətlərə məxsus olan bu konseptlərin müxtəlif diskurslarda verbalizasiyası və mədəni eyniliklərin və universal dəyərlərin arasında konfliktin necə həll olunmasıdır.

4. Siyasi mətnin formalaşmasında lingvistik və ritorik vasitələrin çox sayda olması onu qəbul edən şəxsə müxtəlif reaksiyalar oyatmaq üçün siyasi diskursu göndərən şəxsə seçim imkanı verir. Formal qrammatik və leksik elementlərin müxtəlif diskursiv strategiyaları insan, yer, bədi əsərlərin, brendlərin və s. adları, yaradıcılıq nəticəsində meydana gəlir və mətni göndərən şəxs tərəfindən mətni qəbul edən şəxsin diqqətini daha da çox cəlb etmək üçün, praqmatik, koqnitiv və hətta poetik effektlər oyandırmaq, habelə siyasi diskursda inandırma və manipulyasiya kimi müxtəlif kommunikativ funksiyalar məqsədilə yerinə yetirir.

Dissertasiyanın aprobasiyası. Dissertasiya Azərbaycan Dillər Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın əsas müddəaları haqqında respublikada keçirilən bir sıra elmi-praktiki və xaricdə keçirilən beynəlxalq elmi konfranslarda məruzələr edilmiş, ölkəmizdə və xaricdə çıxan müxtəlif elmi məcmuələrdə məqalələr dərc olunmuşdur.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “Giriş” hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılmış, obyekt və predmeti, məqsəd və vəzifələri öz əksini tapmış, onun materialı, metodoloji əsasları müəyyənləşdirilmiş, tədqiqatın elmi yeniliyi işıqlandırılmış, nəzəri-təcrübi əhəmiyyəti barədə məlumat verilmiş,

müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar formalaşdırılmış, tədqiqat işinin aprobeasiyası və quruluşu haqqında məlumat verilmişdir.

Dissertasiyanın “*Siyasi diskursun tədqiqi tarixi və perspektivləri*” adlanan birinci fəslə üç yarımfəsilədən ibarətdir.

Dissertasiyanın “Mətn-diskursiv paradigmanın tarixinə qısa ekskurs” adlı birinci yarımfəsilədə diskurs iki nöqtəyə nəzərdən araşdırılır: sosial və individual, yəni dilin işlənməsi məsələsi əsas bucaq altına alınır. Məhz mətn-diskurs vacib mühit olaraq dilin sosial və individual keyfiyyətlər qazanmasına səbəb olur.

Diskursun nəzəriyyələrinin çoxunun eyni baxışlara istinad etməsinə baxmayaraq, burada da fikir ayrılıqları mövcuddur. Bu anlamda keçən əsrin 80-ci illəri simptomatikdir. Məsələn, o zamanlar strukturalizm ruhunda olan sosial və sosiolinqvistik mahiyyətə malik Esseks məktəbi formalaşmışdır.¹ Bu məktəb çərçivəsində sosial kateqoriyaya aid olan diskursla hegemoniya, identiklik, sosial mübadilə kimi həddən artıq vacib sosioloji və politoloji faktorlar arasında olan əlaqə diqqət mərkəzinə gətirilir.

Həmin müddətdə, diskurs tədqiqində digər tendensiya yaranmağa başladı. 1985-ci ildə dərc olunmuş “Diskurs və kommunikasiya: KİV-də diskursun və kommunikasiyanın tədqiqinə yeni yanaşma” adlı kitabda T. van Deyk media-diskursu tədqiqat obyektinə çevirmiş və diskursa yeni sosio-koqnitiv nöqtəyə nəzərdən yanaşmışdır.² Müəllif tədricən öz ənənəvi tədqiqat obyektini olan mətnə diqqəti superstrukturlar adlanan və mətnin formalaşması və mənimsəməsi prosesinə əsaslanan koqnitiv modellərə və sxemlərə (schemata) yönəlmişdir.³ T. van Deykə görə bu modellər və sxemlər mətn və cəmiyyət, həmçinin diskursiv və sosial strukturlar arasında olan boşluğu doldurur. Söhbət bu strukturlar arasında şəxsi və sosial anlamının (koqnisiyanın) qarşılıqlı əlaqəsindən gedir. T. van Deykə əsasən diskursun məğzi iştirakçılar arasında olan hakimiyyət və ideologiya münasibətlərilə müəyyən edilir. O, müntəzəm praktikalar (üsullar) vasitəsilə bu münasibətlərin həyata keçməsi prosesinə xüsusi diqqət yetirir. Beləliklə, diskursun iştirakçıları arasında olan dilin və mətnin funksiyası və rolu diqqətdən kənar qalır və əksinə diskursda hakimiyyət və ideologiya münasibətlərini formalaşdıran strukturların stabilliyi əsas amil kimi

¹ Laclau E., Mouffe Ch. Hegemony and socialist strategy: toward a radical democratic politics. 2nd Edition. London: Verso, 2001, p. 25.

² Dijk Teun A. van Introduction: discourse analysis in (mass) communication research // Discourse and communication: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication. Berlin: de Gruyter, 1985, p. 12.

³ Yəne orada, s. 15.

götürülür.

Kritik diskursiv analizin əsasını qoymuş N.Feaklou T. van Deyki diskursun iştirakçıları arasındakı sosial münasibətlərə həddindən artıq qiddət yetirdiyinə və bunun əksinə olaraq dilə və mətnə az diqqət ayırmasına görə tənqid etməsi faktı da həmçinin böyük maraq kəsb edir.¹ M.Fukonun nəzəriyyəsinə qəbul etməklə yanaşı, N.Feaklou diskursun tədqiqində dili sosial semiotika kimi qəbul edən M.A.K.Xallideyin funksional linqvistika ilə bağlı ideyalarının nəzərə alınmasını da vacib hesab edir. Əslində T. van Deykin diskursa yanaşmasını belə qiymətləndirmək o qədər də düzgün deyil, çünki M.Fukonun və digər tədqiqatçıların diskurs araşdırmalarından fərqli olaraq məhz T. van Deykin yanaşmasında mətn sisteməti şəkildə Diskursun kritik analizi zamanı kəmiyyət və keyfiyyət nöqtəyi nəzərindən analizə məruz qalır.²

Son on il ərzində diskursa və onun təhlilinə olan yanaşma tamamilə yeni müstəviyə çıxarılmış və bu gün diskursiv-koqnitiv paradigma adlı yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Beləliklə, diskursun formalaşmasında diqqət yalnız sosial situasiyanın həlledici roluna deyil, eyni zamanda kommunikativ situasiyaya yönəlmişdir. Söhbət Diskursun kritik analizinin tədqiqində iki müxtəlif yanaşma nəticəsində yaranan dilemmadan gedir – sosial və sosio-koqnitiv. Bəzi tədqiqatçılar sırf sosial³, digərləri isə sosio-koqnitiv yanaşmaya üstünlük verirlər.⁴ Vurğulamaq lazımdır ki, sosio-koqnitiv yanaşma sosial yanaşmanı tam inkar etmir. Burada diskursun formalaşmasında prioritetin cəmiyyət və ya şəxsiyyət olduğu haqqında danışılır.

Birinci fəslin ikinci yarımfəslə “Siyasi diskurs – diskursun tipoloji xarakteristikası kontekstində” adlanır. Diskursun tədqiqində diskurs tiplərinin (janrlarının) təsnifatı maraq kəsb edir. N.Feaklouya görə mətnin

¹ Fairclough N. Critical Discourse Analysis. The critical study of language. 2nd edition. London: Longman, 2010, p. 75.

² Dijk Teun A.van Critical Discourse Analysis / A Handbook of Discourse Analysis. Oxford: Blackwell, 2001, p. 352; Dijk Teun A.van Discourse analyzes of news / A Handbook of qualitative methodologies for Mass Media research. Edited by K.Brulin Jensen. V. 5. London: Longman, 1999, p. 32.

³ Chouliaraki L, Fairclough N. Discourse in late modernity: rethinking critical discourse. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999, p. 11; Teubert W. Meaning, society and discourse. Cambridge University Press, 2010, p. 15.

⁴ Dijk Teun A. van Society and discourse. How social contexts influence text and talk. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 19; Hart C. Critical Discourse Analysis and Cognitive Science: new perspectives on immigration discourse. Basingstoke: Palgrave, 2010, p. 34.

tipi və ya janrı “ictimai aktivliyin spesifik tipi ilə əlaqədar olaraq mətnin sosial cəhətdən təsdiq edilmiş istifadə üsulu” kimi xarakterizə oluna bilər.¹

Janrlar insan fəaliyyətinin müvafiq diskursiv tipilə müəyyən olunur və faktiki olaraq bu tipi müəyyənləşdirir. Diskurs növlərinin çeşidliliyini və müxtəlifliyini nəzərə alaraq dissertasiya işində onların, xüsusilə də siyasi diskursun araşdırılmasına ehtiyac yaranmışdır.

Siyasi diskurs konkret siyasi situasiyada, konkret zamanda və konkret məqsədlə işlənən spesifik kommunikasiya növüdür.² Siyasi diskursun bu tərfi siyasi diskurs kimi mürəkkəb fenomenin bizim anlamımıza ən yaxınıdır.

Birinci fəslin üçüncü yarımfəslı “Siyasi diskursda praqmatik və koqnitiv niyyətin qarşılıqlı münasibəti” adlanır.

Siyasi diskurs həcmcə kiçik həcmli (şüar, və s.), orta həcmli (qəzet məqaləsi, mitinq və ya parlamentdə nitq və s.) və böyük həcmli (siyasi məruzə, siyasi publisistika üzrə əsər və s.) olur.³ Bu və ya digər janra aid olmaq siyasi diskursun məqsədlərilə, danışanın konkret intensiyası ilə, ünsiyyət şəraiti ilə və respientin xarakteri ilə izah olunaraq dil vasitələrinin seçimini müəyyən edir.

Siyasi mətni göndərən koheziya və koherentlik yaratmaq üçün müəyyən linqvistik və ritorik vasitələrdən, nəticədə dildən (sırasında, düzümündən) mətn yaratmaq üçün istifadə edir. Digər tərəfdən koheziya və koherentlik yaranan linqvistik vasitələr siyasi diskursu qəbul edənə nəticə çıxarmaqda və mətni interpretasiya etməkdə kömək edir və güclü koqnitiv instrumentə çevrilirlər. Bunula onlar siyasi diskursda müəyyən koqnitiv modifikasiyalar edirlər.

Dissertasiya işinin “*Siyasi diskursda konseptlərin linqvistik reprezentasiyası*” adlanan *ikinci fəslı* üç yarımfəsilədən ibarətdir.

İkinci fəslin “*Siyasi diskursda konsept problemi*” adlanan birinci yarımfəslı konseptlərin tədqiqinə həsr olunub.

Son vaxtlar müasir dilçilikdə koqnitiv-diskursiv paradıqmanın inkişafının nəticəsi olan diskursun koqnitiv kontekstini formalaşdıran dil vasitələrinin və ekstralingvistik amillərin işlənməsi arasında olan qarşılıqlı əlaqənin tədqiqinə böyük maraq yaranıb. Koqnitiv linqvistikanın əsas işlənilən mövzularının leksikanın freym analizinə həsr olunmasına baxmayaraq, E.S.Kubryakovaya görə diskursun koqnitiv fenomen olması

¹ Fairclough N. Critical Discourse Analysis: the critical study of language. London: Longman, 1995, p. 27.

² Dijk T. A. van. News as Discourse. New Jersey: Lawrence Erlbaum. Associates. Publ., 1988. V. 8, p. 57.

³ Чудинов А.П. Политическая лингвистика: Учебное пособие. М.: Наука, Флинта, 2006, с. 77.

haqqında fikirlər, diskurs iştirakçılarının şəxsi keyfiyyətlərini nəzərə alaraq, dilin sosial və linqvokulturoloji kontekstinin işlənməsinin tədqiqi ehtiyacı biliyin transformasiyası və yeni biliklərin yaranması ilə bağlı olan koqnitiv linqvistikanın təsiri altında yaranmışdır.¹

Konseptlərin koqnitiv-diskursiv analizi nominasiya zamanı ətraf mühitin kateqorizasiyaya uğramasını deməyə imkan verir. Onlar anlaşılan interpretasiya normalarına uyğurayaraq qiymətləndirirlər. Beləliklə, adaptasiyanın məqsədi təqdim olunur və onun köməyi ilə baş verən modifikasiyalar dilin vasitəsilə ictimai həyatda insanların cəmiyyətdə şüurunda artıq mövcud olan milli və mədəni stereotiplərə uyğunlaşır.

Bu növ analizin məqsədi dilin birbaşa iştirakı ilə informasiyanın qəbul edilməsi, saxlanılması və emal edilməsi prosesinin, bilik strukturlarının yaranması, həmçinin reallığın şüur, anlama, düşüncə vasitəsilə dərk edərkən baş verən mental proseslərin tədqiqidir.

Beləliklə, diskursda sırf koqnitiv hadisə həlledici hesab edilir. Diskursa sosio-koqnitiv yanaşma nəinki sosial kontekstə, eləcə də diskurs iştirakçılarının səriştə və fon biliyinə və bundan irəli gələn onların koqnitiv bacarığına əsaslanır.² Diskursun formalaşmasına səbəb olan diskurs iştirakçılarının koqnitiv bacarıqlarını aşağıdakı kimi təsnif etmək olar:

- mətni göndərən anlama, inferensiya və interpretasiya üçün vacib olan müəyyən linqvistik və ritorik vasitələrdən istifadə edir;

- mətni qəbul edən diskursun formalaşması prosesində yaranan yeni *bilikdən* istifadə edir.³

İkinci fəslin ikinci yarım fəsli “Formal mətn konnektorları konseptualizatorlar kimi” adlanır. Siyasi diskursda adətən mətni formalaşdıran koheziva vasitələrini tədqiq edərkən, diqqət bağlayıcılara, əvəzliliklərə, artikllərə, zərflərə, nidalara və digər qrammatik elementlərə,⁴

¹ Кубрякова Е.С. Когнитивная лингвистика и проблемы композиционной семантики в сфере словообразования // Известия АН. Серия литературы и языка, 2002, Т.61, №1, с. 13.

² Dijk T.A. van Discourse and context. A socio-cognitive approach. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p. 6.

³ Mammadov A., Mammadov M. The role of figurative language in political discourse // From conceptual metaphor theory to cognitive ethnolinguistics. Studies in language, culture and society. Ed. by M.Szawerna, etc., V. 3. Frankfurt-am-Main: Peter Lang, 2014, p. 114.

⁴ Ehlich R. Deictic expressions and the connexity of text. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1983, p. 115; Rudolph E. The role of conjunctions and particles for text connexity. Text and discourse connectedness / Proceedings of the Conference on Connexity and Coherence. ВРНА: Philadelphia, 1989, p. 176; Кирвалидзе Г.В. Дейктические средства в системе современного английского языка и их роль в организации текста. Автореф. Дис. ...док. филол. наук. М., 1991, с. 20 и др.

leksik koheziya vasitələrinə aid olan leksik təkrarlara, sinonimlərə, eyni semantik sahəyə daxil olan sözlərə,¹ həmçinin söz sırasının təkrarına, ellipsisə (sıfır təkrara), söz sırasının pozulmasına (inversiyaya) və digər sintaktik vasitələrə yönəldilir.² Məsələn:

And we've been getting ready for this storm for days. We've got response teams and supplies in place. America will be there to help folks recover no matter what this storm brings, because when disaster strikes we're not Democrats or Republicans first, we are Americans first. (Applause.) We are one family. We're one family and we help our neighbors in need. (B.Obama's speech at Iowa State University, Ames, Iowa, August 28, 2012)

Bu misalda biz bir neçə eksplisit vasitələrin bir yerdə işləndiyini görürük, daha dəqiq desək *we* (biz) şəxs əvəzliyinin, *storm* ismi ilə *this* (bu) işarə əvəzliyinin, yəni qrammatik elementlərin təkrarı, eyni zamanda *We are one family* cümləsinin təkrarı, yəni sintaktik paralelizm müşahidə olunur. Burada implisit məna B.Obamanın mövcud olan problemə və onun həllinə hazır və əzmlı olması, onun milləti öz məharətinə inandırmaq, həmçinin milləti yumruq kimi birləşdirmək bacarığındadır. Eksplisit və implisit ifadə vasitələrinin məhz bu cür assosiativ birləşməsi diskursun qurulmasına və anlaşılmasına kömək edir. Digər misala nəzər salaq:

The country is too centralized. Parliament is too weak. And the Government is too top-down, too secretive and too unwilling to give up power. (David Cameron Constitutional Renewal Bill response, <http://www.conservatives.com>)

Bu misalda biz *too* zərfinin istifadəsilə leksik təkrarın eksplisit işlənməsini görürük və eyni zamanda *too* zərfinin köməyi ilə implisit olaraq hökumətin, öz vəzifələrini yerinə yetirə bilmədiyinə rəğmən hakimiyyətdən uzaqlaşmaq istəməməsi bildirilib və bu da D.Kameronun fikrincə, hakimiyyətdə olan insanların eqoist niyyətlərinin sübutudur. Başqa bir misalda da bunu göstərmək olar:

Why we are Conservatives?

I joined this party because I love my country. I love our character. I love our people, our history, our role in the world. This is the only party that understands and is proud of what we've been and who we are.

¹ Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981, с. 18.

² Givon T. Syntax: A functional-typological introduction. V. 1, V. 2, Amsterdam: Benjamins, 1991, p. 87 və s.

I joined this party because I believe in freedom. We are the only party believing that if you give people freedom and responsibility, they will grow stronger and society will grow stronger.

I joined this party because I believe in aspiration. This party, the Conservative Party, is the only party that wants everybody to be a somebody, a doer not a done-for.

That's the spirit we have to recapture. I want people to feel good about being a Conservative again. (David Cameron's Speech at 2005 Conservative Conference in Blackpool, 04/10/2005 www.totalpolitics.com)

Bu misalda eksplisit vasitə kimi “*Why we are Conservatives?*” ritorik sual, həmçinin *I şəxs əvəzliyinin*, sintaktik parallelizm – *I joined this party because cümləsinin* və *I love..., I believe...* ifadələrinin bir neçə dəfə təkrar olunduğunu görürük ki, bu da daha emosional nitqə gətirib çıxarır və auditoriyaya təsiri və adresatın təəssüratını implisit olaraq gücləndirir. Daha sonra ellipsis istifadə olunan misala nəzər yetirək:

“The success of our economy has always depended not just on the size of our gross domestic product, but on the reach of our prosperity; on the ability to extend opportunity to every willing heart – not out of charity, but because it is the surest route to our common good”. (B.Obama's Inaugural Address, 20th January 2009, www.whitehouse.gov)

Bu misalda biz eksplisit vasitə kimi *ellipsisin* işləndiyini görürük. İmplit olaraq isə B.Obama milli sərvətin bölüşdürülməsi üsullarına öz fəlsəfi fikirlərini bildirir. Burada B.Obama həmçinin azad bazara istinad edərək, öz iqtisadi nəzəriyyəsini və nöqsanları olan ideologiyanın neqativ cəhətlərini göstərir. Daha bir misala nəzər salaq:

“The time has come to reaffirm our enduring spirit; to choose our better history; to carry forward that precious gift, (that noble idea, passed on from generation to generation)”. (B.Obama's Presidential Inauguration Speech, January 20, 2009)

Bu misalda da dilin eksplisit vasitəsi kimi *ellipsis* istifadə olunub. İmplit olaraq isə burada B.Obama xalq ilə bir olduğunu vurğulamaq üçün *our* əvəzliyindən istifadə edir və ölkəsinin problemlərini həll edə biləcəyini göstərmək və sübut etmək istəyir. Digər misalda *inversiyanın* işlənməsini izləyək:

We measure progress by the success of our people. By the jobs they can find and the quality of life those jobs offer. By the prospects of a small business owner who dreams of turning a good idea into a thriving enterprise. By the opportunities for a better life that we pass on to our children. (Remarks by the President B.Obama in State of the Union

Address, January 25, 2011, United States Capitol, Washington, D.C. www.whitehouse.gov)

Burada *inversiya* cümlənin informativ mərkəzini dəyişir, yəni semantik balansı və məzmunluluğu qoruyaraq, informasiyanın müəyyən elementlərini intensivləşdirir və onu daha da ekspressiv və emosional edir.

Bu növ parallel sintaktik konstruksiyalar əsasən vasitəli imperativlərdə işlənir və cümləni daha da ritmik edir, bu da öz növbəsində nitqin anlaşılmasını, başa düşülməsini və interpretasiyasını asanlaşdırır. Burada işlənən *inversiyaya* gəldikdə isə o, kommunikativ gərginliyi gücləndirir.

Beləliklə, mətnin mənimsənilməsində eksplisit və implisit biliklər görmə, eşitmə və semantik obrazlara çevrilərək başa düşülür. Bu halda mətndə inkişaf edən fikrin maddi və ya ideal olması vacibdir.

İkinci fəslin üçüncü yarımfəslə "Siyasi diskursda implikasiyalar və onların verbalizasiya yolları" adlanır. İnsanlar daima bir-birləri ilə ünsiyyətdə olduqlarından, kommunikasiya baş verən bütün sahələrdə, o cümlədən siyasi aləmdə manipulyasiyaya rast gəlmək olar. Bu gün siyasət cəmiyyətin fəaliyyətində ictimai proseslərin stabilliyini təmin edən, insanların cəmiyyətdə bir-birinə olan qarşılıqlı əlaqələrini nizamlayan fəaliyyətin ən vacib komponentlərindən biri hesab olunur. Siyasi kommunikasiyanı fərqləndirən xüsusiyyətlər onun ictimailiyi, birtərəfliliyi (danışandan dinləyəne) və auditoriyanın dəyişkənliyi ilə bağlıdır.

Siyasi diskursda bir tərəfdən mətn hadisələri, digər tərəfdən implisit elementlər leksik vahidlərin mənasında işlənir. İmplikasiya mətnin bütün məzmununu, bəzən isə ayrı-ayrı hissələrini, epizodlarını və abzaslarını əhatə edir. İmplikasiya əlavə fikir formalaşdırma bilər. Mətn implikasiyası mətnin "semantik dərinliyində" yerləşir və analitik təfəkkür üçün zəruri rol oynayır.

Siyasi diskursu qəbul edənə informasiyanı artıq mövcud olan bilik strukturuna daxil etmək imkanı verən dil mexanizmləri təklif edilir. Bu daxil etmə həm lokal – nəticə terminlərində (başqa sözlə desək əvvəlki kontekst və ya fon biliklərində informasiyanın qarşılaşdırılması ilə), həm də global səviyyədə – bütün siyasi diskursun sxematik struktur informasiyasının quruluşu terminlərində mümkündür. Digər misalları gözdən keçirdək:

In more recent decades, we have played our part in tearing down the Iron Curtain and championing the entry into the EU of those countries that lost so many years to Communism. And contained in this history is the crucial point about Britain, our national character, our attitude to Europe.

(David Cameron's EU speech, 23 January 2013)

Misaldan göründüyü kimi, mətnin çox böyük olmayan vahidlərinin məzmunu ilə bağlı olan cümlələr mətnaltı mənanın rolunu oynayır. Söylənən mətnaltı məna iki formada özünü biruzə verir. Birincisi o *Iron Curtain* konkret-kontekstual fikir ilə bağlıdır, ikincisi *those countries that lost so many years to Communism* cümləsinin məzmunu ilə.

İmplikasiyanın ikinci forması dilin məzmununa aiddir. Bu faktor ünsiyyət prosesində əsas rol oynayan əlavə fikir söyləməyə imkan verir:

America, I never said this journey would be easy, and I won't promise that now. Yes, our path is harder - but it leads to a better place. Yes our road is longer - but we travel it together. We don't turn back. We leave no one behind. We pull each other up. We draw strength from our victories, and we learn from our mistakes, but we keep our eyes fixed on that distant horizon, knowing that Providence is with us, and that we are surely blessed to be citizens of the greatest nation on Earth. (President Barack Obama accepted his party's nomination in the speech at the Democratic National Convention on September 6, 2012 by Chicago Tribune)

Bu misalda mətnin birinci komponentində implikasiya *this journey*, bir tərəfdən mətnin tərkibini təşkil edir, digər tərəfdən isə *our path, our road, that distant horizon*, xüsusi dil faktorlarını müəyyənləşdirir, yəni cümlənin aktuallaşmasına səbəb olur.

Beləliklə, mətnin mənası mətni qəbul edənin fon biliklərilə əlaqə yaranması prosesində, yəni eksplisit informasiyanın implisit informasiya ilə qarşılıqlı əlaqəsində aktuallaşır.

Qəbul edənin fon biliklərinin həcmindən, onun təcrübəsindən, dil vasitələrinin istifadə bacarığından, səriştəsindən və digər faktorlardan asılı olaraq, mətnin mənası ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən fərqli qəbul olunur. Lakin mətni göndərən tərəfindən daxil edilən informasiya mütləq qəbul edənin şüurunda mətn tərəfindən proqramlaşdırılmış ekstralinqvistik situasiyanın psixi əksini yaradacaq. Bununla yanaşı, siyasi mətni qəbul edənlərin müxtəlifliyi ilə əlaqədar olaraq, informasiyanın müəyyən hissəsinin implikasiyası fon biliklərinin müxtəlif olması səbəbindən mətni anlama problemini yarada bilər.

Üçüncü fəsil “*Siyasi diskursun koqnitiv strukturunun kritik analizi*” adlanır və iki yarımfəsildən ibarətdir.

Üçüncü fəslin birinci yarımfəslini “*Siyasi diskursun koqnitiv strukturunda ritorikanın rolu*” adlanır. Şəxsiyyətin öz müqəddəratını təyin etmə şəraitində, şifahi nitqin mühüm əhəmiyyət kəsb etməyə başladığı

XXI əsr humanitar hesab olunur. Burada insanın dəyər və şərafini müəyyən edən mənəviyyat və mədəniyyət mühüm rol oynayır. Siyasi ritorikanın qədim kökləri var. Hal-hazırda siyasi diskursda ritorik ideyalara böyük tələbat var. Bu siyasətin və siyasi fəaliyyətin cəmiyyətdə böyük əhəmiyyət kəsb etməyi ilə və mühüm rol oynaması ilə müəyyən olunur. Eyni zamanda dövlətin imicinin formalaşmasında siyasi liderin öz ölkəsini təqdim etmək üsulları və bacarığı əsas rol oynayır. Siyasətçilər öz çıxışlarında həm dövlətlərinin vətəndaşlarına, həm də beynəlxalq aləmə müraciət edə bilirlər.

Siyasi ritorikanın tədqiqat predmeti olan natiqlik istedadı dəlillərin və onları ifadə edən dil vasitələrinin düzgün seçimini öyrədir. Siyasi ritorika dəlil gətirməkdə (arqumentasiyada) siyasi və digər mətn növlərindən götürülmüş təmas nöqtələrinə əsaslanmalıdır.¹

Beləliklə, siyasi ritorikanın başlıca anlayışı əsas hədəfi siyasi hakimiyyət olan siyasi diskursdur. Siyasi hakimiyyətin ayrılmaz hissəsi isə dəlil gətirməkdir (arqumentasiyadır), çünki auditoriyanı öz tərəfinə çəkmək üçün siyasətçi nöqtəyi nəzərini dəqiq əsaslandırmalı, düzgün olduğunu inandırmalıdır. Qətiyyətli nitq mövcud olan fikri stimullaşdırır, dəyişir və ya möhkəmləndirir və mətni qəbul edən hərəkət etməyə vadar edir. İndiki zamanda siyasətçilərin siyasi arenada mövqeyi və uğuru onların opponentləri və seçiciləri inandırmaq bacarığından asılı olduğuna görə, yuxarıda göstərilən keyfiyyətlər siyasətçilər üçün xüsusilə vacibdir.

Siyasi diskursun linqvokoqnitiv tədqiqatını apararkən linqvistik strukturlarda fərdin dünya haqqında bilik strukturlarının təzahürü, habelə insana, cəmiyyətə xas olan siyasi fikirlər aşkar olunur. Siyasi liderin daxili dünyası və daxili modelləri siyasi vəziyyətin və onun obyektiv mənzərəsinin bir hissəsi olduğundan koqnitiv təhlilin köməyi ilə insanların dünya haqqındakı fikirlərini, onların simpatiya/antipatiyalarını, dəyər anlayışlarını dəyişmək, həmçinin siyasi vəziyyəti dəyərləndirmək olar.

Konseptual metaforaya koqnitiv yanaşma insan fəaliyyətinin nəticəsi və obyektiv reallığın qarşılıqlı əlaqəsi mühitində yeni meyardır. Siyasi xadimin koqnitiv fəaliyyəti bu bənzərsizliyi əks etdirmir, lakin ona doğru

¹ Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: Дис. ...док. филол. наук. Волгоград, 2000, с. 114.

yönəlidir. Bu yeni koqnitiv meyardır.

Metaforik yanaşma – reallığın biliyin ssenarisinə yanaşma təşəbbüsüdür, yəni hər bir metafora ondan əvvəl gələn metaforanı qabaqlayaraq, dünya xassəsinə daha yaxın olur.

Siyasi diskursda metafora və metaforik ifadələr reallığı dərk etmə vasitəsi kimi başa düşülür. Siyasi qərarlar qəbul edərkən alternativ yaratmağa səbəb olan və nəticədə onlardan seçim edilən metaforalar böyük rol oynayır. Adətən siyasi diskursun linqvoideoloji tədqiqi şəxsi diskursun göstəriciləri əsasında həyata keçirilir, bunun nəticəsində aydın görüldüyü kimi, siyasi xadimin diskursunda müxtəlif ideologiyaların təsirini aşkar etmək olar.

Metaforalar və metonimiyalar siyasi diskursda konseptlərin verbal təzahürüdür. Bu ənənəvi ritorik vasitələr siyasi diskursda müəyyən koqnitiv operasiyalar oyadır. Siyasi diskurs konseptlərin metaforik və metonimik nümayişinin ən çox işlənən diskurs növüdür.¹ Əslində siyasi diskursun təşkili prosesi əsasən insanların dünyagörüşlərini əks etdirən konseptlərin istifadəsilə müşaiyət olunur.

Güclü koqnitiv vasitə olaraq metafora və metonimiyalar mətni qəbul edənə siyasi diskursu anlamağa kömək edir və asanlaşdıran vasitə olduğundan, diskursda müəyyən koqnitiv modifikasiyalar edir. Burada simvolizm konseptual metafora ilə assosiasiya olunur, əks təqdirdə metaforik məna linqvistik mətnə zidd olardı.²

Siyasi diskursda metaforaların və metonimiyaların işlənməsinin məqsədi siyasi xadimin hər hansısa problemi izah etmək istəyilə bağlıdır. Siyasi diskursun təhlili ritorik vasitələrin ikili funksiya daşdığı göstərir – problemin həllində vasitəçi rolunu oynayır və anlama vasitəsi kimi çıxış edir. Əksər hallarda problemə metaforik yanaşma faktların az olması səbəbilə əsaslandırılı bilər. Beləliklə, onun istifadəsi zəruri olur. Bu hallarda konseptual metafora faktiki olaraq siyasi diskursun mahiyyətini müəyyən edir.³

¹ Musolff A. *Metaphor and political discourse: analogical reasoning in debates about Europe*. London: Palgrave Macmillan, 2004, p. 75; Ahrens K. *Analysing conceptual metaphors in political language // Politics, gender and conceptual metaphors*. Ed. by K. Ahrens. London: Palgrave Macmillan, 2009, p. 5.

² Məmmədov A.Y., Məmmədov M.M. *Diskurs təhlilinin koqnitiv perspektivləri*. Bakı: Çaşıoğlu, 2010, s. 49.

³ Mammadov A., Mammadov M. *Rhetoric parameters of conceptualization across languages and genres / Proceedings of the 5th UK Cognitive Linguistic Conference*. London, 2014, p. 53.

Üçüncü fəslin ikinci yarımfəslı “Siyasi diskursda konseptlərin metaforik və metonimik representasiyaları” adlanır. Siyasi dil istehza, evfemizmlər, simvolizmlər, metaforalar, metonimiyalar və s.¹ kimi müxtəlif ritorik və metaforik strategiyalarla assosiasiya olunur. Metaforik (məcazi) dil çox vaxt siyasətçinin idarəçilik, siyasi üstünlük qazanmaq arzusu və s. kimi müəyyən faktorlarla bir başa bağlı olur.

Aşağıda verilən misalda bunu müşahidə etmək olar:

Tonight, in this election, you, the American people, reminded us that while our road has been hard, while our journey has been long, we have picked ourselves up, we have fought our way back, and we know in our hearts that for the United States of America, the best is yet to come. (The New York Times Transcript of President B.Obama’s Election Night Speech, November 7, 2012. The full text of President Obama’s victory speech)

Bu misalda *journey* B.Obama tərəfindən siyasi fəaliyyətin təcəssümü kimi işlənən məhsuldar metaforadır. Beləliklə, B.Obama siyasəti yollarla, cığırarla dolu olan səyahətə bənzədir. Həmçinin auditoriya ilə olan birliyin əsasında duran B.Obamanın birgə yaratdığı inandırıcı effekt göz qabağındadır.

Bu cəzbedici yaxınlıq strategiyası B.Obamanın nitqində ifadə olunmuşdur “*you, the American people, we, our journey...*”. Daha sonra o *hard road, the long journey* ifadələrinin ən çox hər bir əməksevər, zəhmətkeş amerikalı tərəfindən dəyərləndirildiyini vurğulayır. Bu və digər “*...path towards prosperity and freedom...*” metafora qabaqcadan pozitiv emosional reaksiyaları olacaq insanlara açıq-aşkar alqışdır.

Siyasi diskursun əsas cəhəti *hakimiyyət* konseptidir. T. A. van Deykin fikrincə: “*Hakimiyyət – qruplar arasında olan sosial münasibətlərin spesifik növüdür*”.²

Lakin biz siyasi xadimin hər bir siyasi diskursda onun davranışının nəticəsi olan *hakimiyyət* haqqında söz deyə bilməsini yaddan

¹ Bosman J. Persuasive effects of political metaphors // *Metaphor and symbol* № 2, (2), 1987, p. 97; Howe N. Metaphor in contemporary American political discourse // *Metaphor and Symbol* № 3, (2), 1988, p. 88; Linfoot-Ham K. The linguistics of euphemism: a diachronic study of euphemism formation // *Journal of Language and Linguistics*, № 2, (2), 2005, p. 231; Charteris-Black J. Politicians and rhetoric: the persuasive power of metaphor. New York, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005, p. 55; Carver T., Pikalo J. (eds.) *Political language and metaphor. Interpreting and changing the world*. London and New York: Routledge, 2008, p. 96.

² Dijk Teun A. *van Ideology. An interdisciplinary approach*. London: Sage Publications, 1998, p. 162.

çıxartmamalıyıq. Bütün bunları aşağıdakı misallarda görmək olar:

The good news is that I want to give you a lot more power. The bad news is that there won't be a lot more money. I'm not going to hide that from you - you're smart people and you know the score. But before you get too depressed let me expand on the good news - and that's much more power for local government. (David Cameron's Speech to the LGA conference, <http://www.conservatives.com>)

Bu siyasi mətndə D.Kameron *power* metaforasını işlədərək özünəməxsus taktikadan istifadə edərək, xalqa öz minnətdarlığını bildirir. O, sözlərindən göründüyü kimi, auditoriyaya ona heç bir informasiyanı gizlətməyə imkan verməyən *I'm not going to hide that from you*, kifayət qədər yüksək əqli qabiliyyətinə və fərasətinə görə öz ehtiramını bildirir. İnformasiyanı auditoriyadan gizlətməmək istəyini bəyan etməsi, öz növbəsində, situasiyanın janrını inandırıcı səviyyəyə çatdıraraq səmimilik effekti yaradır.

Koqnitiv instrument olaraq, metafora və metonimiya kreativ düşüncənin imici kimi auditoriyaya təxsis edilməsinə görə, siyasi diskursun başa düşülməsində məntiqli koqnisiyada boşluğu doldurur.

Konseptlərlə reallaşan digər metaforik ifadələr də mövcuddur. Buna aşağıdakı misallar sübutdur:

In more recent decades, we have played our part in tearing down the Iron Curtain and championing the entry into the EU of those countries that lost so many years to Communism. And contained in this history is the crucial point about Britain, our national character, our attitude to Europe. (David Cameron's EU speech in full, 23 January 2013)

Bu siyasi diskursda mətni göndərən – Böyük Britaniyanın Baş naziri D.Kameron o dövrün əsas ideoloji fərqliliyini əks etdirən digər məşhur *Iron Curtain* metaforasından istifadə edərək, açıq-aşkar soyuq müharibə dövründən tarixi paralellərə istinad edir.

Metaforanı, metonimiyanı və digər ritorik vasitələri linqvistik vasitələrdən fərqləndirən cəhət onların həm universal, həm mədəni konseptləri representasiya etmək bacarığıdır.

Digər vacib problem siyasi diskursda universal konseptlərin representasiyası prosesində mədəni müstəqillik və universal dəyərlər arasında olan ziddiyyətin həlli məsələsidir. Özgə mədəniyyətləri anlamaq və görmək bacarığı, özgə mədəniyyətlərin dəyərlərini öz dəyərlərinə, öz sosiomədəni həqiqətinə çevirmək bacarığı, öz diskursunu anlama və “özünkünü” yenidən başqa cür demək subyektin mədəniyyətlərarası bacarığı deməkdir. Mədəniyyətlərarası ünsiyyətin öyrənilməsinin vacibliyi

dünyada mədəniyyətlərin və insanların ünsiyyətinin genişlənməsindən irəli gəlir.

Göründüyü kimi, siyasi diskursda bu ritorik vasitələrin istifadəsi və onların subyektiv qiymətləndirilməsi və interpretasiyası sonsuzdur.

Dissertasiya işinin *Nəticə* hissəsində tədqiqat işinin əsas məzmunundan, eləcə də araşdırmalardan irəli gələn elmi qənaətlər ümumiləşdirilmişdir.

Beləliklə, tədqiqat işində ingilisdilli siyasi diskurs və onun pragmatik və koqnitiv aspektləri hərtərəfli tədqiq olunmaqla, institusional diskursun bir növü olan siyasi diskurs tədqiq edilmiş, onun vacib xüsusiyyətləri və keyfiyyətləri təsvir edilməklə, həmçinin müasir dilçiliyin bu sahəsinin tədqiq olunmasının vacibliyi qeyd olunmaqla, eləcə də elmi ədəbiyyatı kritik tədqiq və faktiki materialı təhlil etməklə aşağıdakı nəticələrə gəlməmişik:

1. İnstitusional və personal (şəxsi) diskursun fərqləndirilməsi sosiomədəni xarakter daşıyan kommunikasiyanın fərqləndirici cəhət və kriteriyalarını, individuum tiplərini, kommunikasiya aktını və mətn düzəltmə metodlarını müəyyən etmək imkanı verir. Bu da öz növbəsində dilçilərə şəxsiyyəti dildə tədqiq etməyə ilkin şərait və yeni imkanlar yaradır. Buna görə dilçilərin siyasi diskursa böyük marağı şübhəsiz səmərəlidir və diskurs nəzəriyyəsini və bundan başqa verbal kommunikasiyanı daha yaxşı tədqiq etmək, izah etmək və anlamaq imkanı verir.

2. Siyasi diskurs: 1) mürəkkəb kommunikaativ fenomen; 2) məqsədə yönəlmiş sosial hadisə; 3) diskurs iştirakçılarının subyektiv psixologiyasını əks etdirən mühit; 4) biliyin transformasiyası və yeni biliyin yaranmasıyla bağlı olan koqnitiv prosesdir.

3. Diskursun institusional növü olaraq, siyasi diskurs, insan koqnitiv mexanizminin ümumi aspektlərinin izahı üçün əla və geniş platformadır və bilik strukturları olan konseptlər və müxtəlif xassəli linqvistik representasiyalar arasında əlaqə yaradan diskurs növüdür. Ümumiyyətlə, diskurs və siyasi diskurs xüsusilə universal və mədəni (lokal) konseptlər arasında əlaqə yaradır. Eyni universal konsept və onun linqvistik representasiyalarının inferensiyası, onun anlaşılması və ifadəsi eyni və fərqli mədəniyyətlərə (multikultural diskurs) aid olan diskurslarda fərqli ola bilər. Bununla əlaqədar olaraq, biz bu konseptləri siyasi diskursda kommunikaativ dinamizmin ən əsas mənbəyi hesab edirik. Bu fərqliliklərin səbəbi dil və mədəniyyət arasında olan əlaqənin hər dil faktında çox spesifik olmasıdır.

4. Metafora və metonimiya kimi ritorik vasitələr diskursda mərkəzi rol

oynayır. Bu xüsusilə digər diskurslarla müqayisədə öz xassəsinə görə ən çox inandırıcı və ritorik diskurs növü olan siyasi diskursda özünü göstərir. Metaforalar və metonimiyalar siyasi kateqorizasiyanın və arqumentasiyanın strukturunu yaratmağa kömək edir. Bundan əlavə onlar ideologiya, güc (hakimiyyət), sosial differensasiyalar və s. kimi bilik strukturlarını təqdim edir və bununla siyasi diskursu konseptuallaşdırır. Siyasi diskursun praktikasında şəxsiyyətin sosiallaşmasına yönəlmiş bu amil bütövlüklə əsaslandırılmış və qanunauyğundur.

Dissertasiyanın əsas müddəaları müxtəlif elmi məcmuələrdə çap olunmuş aşağıdakı məqalə və tezislərdə öz əksini tapmışdır:

1. Metonyms in the American and British Political Discourse / International Scientific Conference “Meaning in Translation: Illusion of Precision”. Book of Abstracts. Riga: RTU Institute of Applied Linguistics, 2012, pp. 94-95

2. Упражнения на настольную книгу по международным отношениям: Учебное пособие. Баку: Индиго, 2012, 134 с.

3. Имплицитные значения в политическом дискурсе // Elmi xəbərlər. Bakı: ADU, 2013, № 3, s. 140-144

4. Манипуляции в политическом дискурсе / Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XVIII Respublika Elmi Konfransının materialları. Bakı: ADU, 2013, II, s. 252-254

5. Проблема концептов в политическом дискурсе // Dil və ədəbiyyat. Bakı: ADU, 2014, № 2, s. 36-49

6. Дискурс и текст: проблема дефиниции // Filologiya məsələləri. Bakı: AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, 2014, № 5, s. 277-281

7. Эксплицитные и имплицитные связи в политическом дискурсе // Sivilizasiya. Bakı: Bakı Avrasiya Universiteti, 2014, № 6, s. 92-102

8. Вопросы интерпретации и интенции в дискурсе // Вестник. Серия «Лингвистика» М: МГОУ, 2014, № 5, с. 167-172

9. Names as the representations of knowledge in political discourse / Political Linguistics III. Book of Abstracts. Warsaw: University of Warsaw (in cooperation with University of Nottingham), 2014, p. 57

10. Метафорические и метонимические репрезентации концептов в политическом дискурсе / Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 91-ci ildönümünə həsr olunmuş “Gənc Tədqiqatçıların II Beynəlxalq Elmi Konfransı”. Bakı: Qafqaz Universiteti, 2014, s. 355-356

11. Риторические репрезентации *знания* в политическом дискурсе / Дискурс как социальная деятельность: приоритеты и перспективы: Материалы Второй международной научной конференции. Часть I. М.: ФГБОУ ВПО МГЛУ, 2014, с. 169-170

12. Роль риторики в политическом дискурсе / “XXI əsr mədəni paradqması multimədəni aspektdə” Respublika elmi-praktiki konfransının materialları. Bakı: ADU, 2014, s. 186-187

13. Дейксис как содержательная единица текста в политическом дискурсе // Таğıев Охuları. Elmi məqalələr məcmuəsi. Bakı: BSU, 2014, № 1, s. 71-75

14. Роль прагматической установки в политическом дискурсе // Dil və ədəbiyyat. Bakı: BDU, 2014, № 3 (91), s. 42-45
15. Когнитивный подход к метафорам в политическом дискурсе / Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 92-ci ildönümünə həsr olunmuş “Gənc Tədqiqatçıların III Beynəlxalq Elmi Konfransı”. Bakı: Qafqaz Universiteti, 2015, s. 1099-1101
16. Эвфемизмы в политическом дискурсе / Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XIX Respublika Elmi Konfransının materialları. Bakı: ADİU, 2015, s. 85-86
17. Значение междисциплинарных наук в изучении политического дискурса / “Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri“ mövzusunda Respublika elmi-praktiki konfrans. Bakı: ADU, 2015, s. 293-296
18. Лингвокогнитивное исследование политического дискурса // Elmi xəbərlər. Bakı: ADU, 2015, № 3, s. 92-97
19. Когнитивный подход в политическом дискурсе // Tədqiqələr. Bakı: AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, 2015, № 1, s. 7-16
20. Межкультурное общение и политический дискурс / “Dil və mədəniyyət” Respublika elmi-praktiki konfrans. Bakı: ADU, 2015, s. 12-14
21. Средства выражения прагматической установки в политическом дискурсе // Dil və ədəbiyyat. Bakı: ADU, 2015, № 5, s. 128-133.

PRAGMATIC AND COGNITIVE ASPECTS OF ENGLISH POLITICAL DISCOURSE

Summary

The thesis explores pragmatic and cognitive aspects of English political discourse.

The research work consists of introduction, three chapters, conclusion and bibliography.

The *Introduction* substantiates the choice and the urgency of the investigation theme, determines its object and subject, aims and goals, reveals its topicality and scientific novelty, also defines the research methods, its theoretical and practical significance, formulates the main points set forward for the defence, and describes its approbation and structure.

The *first chapter* titled “*History and perspectives of research in political discourse*” considers discourse as a unique phenomenon from two perspectives: social and individual, i.e. the focal point is the issue of language usage. As one of the most intriguing discourse types, political discourse is the multifaceted phenomenon, specific type of communication and heterogeneous process which is characterized by the intersection with other types of institutional discourses and has specific pragmatic and cognitive setting.

The *second chapter* named “*Linguistic representation of concepts in political discourse*” is dealing with the issues of concepts, formal text connectors as conceptualizers, as well as implications and the ways of their verbalization in political discourse.

The *third chapter* entitled “*Critical analysis of the cognitive structure of political discourse*” studies the role of rhetoric and rhetoric devices in the cognitive structure of political discourse. It covers the issues of metaphoric and metonymic representations of concepts in political discourse which is the type of discourse with the most frequent usage of them.

In *Conclusion* the main results obtained in the process of investigation have been generalized and summarized.

Çapa imzalanıb: 17.12.2015
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

